

**“GEZİ” VE DEĞİŞEN SOKAK DİLİ: “THE
REVOLUTION WILL NOT BE TELEVISED”**

AYŞECAN ARAL

10083584

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOÇ. DR. FERDA KESKİN

2015

“GEZİ” VE DEĞİŞEN SOKAK DİLİ: “THE REVOLUTION WILL NOT BE TELEVISED”

“GEZİ” AND THE CHANGING STREET LANGUAGE: “THE REVOLUTION WILL NOT BE TELEVISED”

AYŞECAN ARAL

10083584

Doç. Dr. Ferda Keskin
Yar. Doç. Bülent Somay
Yar. Doç. E. Osman Erden

Ferda Keskin
Bülent Somay
E. Osman Erden

Tez Onay Tarihi: 19.06.2015
Sayfa Sayısı: 69

Anahtar Kelimeler:

- 1) Gezi
- 2) Gençlik Hareketleri
- 3) Graffiti
- 4) Popüler Kültür
- 5) Eşik

Key Words:

- 1) Gezi
- 2) Youth Movements
- 3) Graffiti
- 4) Pop Culture
- 5) Threshold

ÖZET

“GEZİ” VE DEĞİŞEN SOKAK DİLİ: “THE REVOLUTION WILL NOT BE TELEVISED”

AYŞECAN ARAL

Bu çalışmanın amacı Gezi Direnişi neticesinde değişen sokak dilini, duvar yazılarını incelemek olup, “gelmiş olan” yeni kuşağın karakteristik özellikleri üzerinden Gezi’yi anlamaya çalışmaktır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye tarihinde yaşanmış büyük kitlesel ve sosyal hareketlerin şekillendirdiği siyaset dilini anlamayı olduğu gibi Gezi’yi anlamayı da hedefler.

Aynı zamanda bu tez, sosyolojik bir temel üzerine kurguladığı felsefe düşünce sistemi ile Gezi hakkında günümüze değin yapılmış çalışmaların getirmedeği bir bakış açısını ortaya koymayı amaçlar.

Anahtar kelimeler: Gezi, Graffiti, Türkiye Siyaset Tarihi,Gençlik ve Öğrenci Hareketleri, Popüler Kültür

ABSTRACT

“GEZI” AND THE CHANGING STREET LANGUAGE: “THE REVOLUTION WILL NOT BE TELEVISED”

AYŞECAN ARAL

The purpose of this study is to analyze the street language and the street art that have altered as a result of Resistance of Gezi and to try to comprehend the Resistance from the perspective of the “up-and-coming” new generation based on their characteristic features. In this respect, this study not only aims to understand the language shaped by major mass and social movements in the history of Turkish politics, but also aims to understand Gezi in general.

By way of using philosophical reasoning on a sociological foundation, this thesis further aims to fulfill deficiencies which had been insufficient to address Gezi.

Key words: Gezi, Graffiti, History of Social Policy in Turkey, Youth and Student Movements, Pop Culture

İÇİNDEKİLER

- 1- Giriş
- 2- Toplumsal-Siyasi Arka Plan ve Bağlam
  - a. 80 Darbesi Sonrası
  - b. Neo-liberal Politikalar
  - c. Apolitizasyon Süreci
  - d. AKP ve Öne Çıkardığı Normatif Sistem (Neo-liberal Muhafazakârlık)
- 3- Karşı Çıkılan “şey”
  - a. Yaşam Biçimleri, Kimlik ve Sınırlar
  - b. “Karşı çıkılan şey”in Kamusal Alana Yansıması
  - c. “Eşik”teki Buluşma
  - d. “Eşik”teki Cemaatin Esrimesi
- 4- Eşiğin Dili ve İfade Araçları
  - a. Duvar Yazısı ve Graffiti Tarihi
  - b. 1960’lı ve Siyaset dili
  - c. “Gelmekte Olan” Siyaset Dili
- 5- Sonuç
  - a. Umudun Resmi, Umudun Dili

1. GİRİŞ

Gezi ve Değişen Sokak Dili: “The Revolution Will Not Be Televised”

Amerikalı aktivist, şair ve müzisyen Gil Scott-Heron, 1970 yılında *The Revolution will not be televised*¹ isimli şarkısını piyasaya sürdü. Şarkı, Amerikan toplumunda 1950 ve 60'lı yıllarda yaşanan Sivil Haklar Hareketi²'nin tam akabinde yazılmış olup, Amerikan toplumunun içinde bulunduğu sosyal ve kültürel değişimin bir getirisi olan tüketim toplumunun siyah cemaat için ne kadar tehlikeli olabileceğini dile getiriyordu. Gil Scott-Heron'nun yazdığı şarkı sözleri ile mesaj vermeye çalıştığı siyah cemaatin bugün kapitalist ve neo-liberal Amerikan toplumu

¹“Devrim televizyonlardan yayınlamayacak.”

²“Congress and Civil Rights Act of 1964”. National Archives and Records Administration.

http://www.archives.gov/exhibits/treasures_of_congress/text/page24_text.html

siteye son giriş tarihi: 20. 06. 2015

içerisinde en üst tabakada varlık göstermesi ve toplumun tüketim alışkanlıklarını etkileyen bir kesimitemsil etmesi ise tarihin bir cilvesi olarak kabul edilebilir. Bununla beraber *The Revolution Will Not Be Televised* şarkısının taşıdığı anlam salt Amerikan toplumu için olmadığı gibi, Atlantik'in diğer ucundaki bir ülkenin sıcak ve bir o kadar hareketli geçen bütün bir yaz mevsiminde etkisini bir kez daha gösterdi, duvarlara taşındı ve devrimi hatırlattı.

Tarihi boyunca gençlik ve öğrenci hareketlerine yabancı olmayan Türkiye, 2013 yılının Mayıs sonundan Ağustos başlangıcına değin geçen süre zarfında beklemediği ve daha önceki hareketlere benzemeyen bir sivil direniş hareketi ile tanıştı. Tarihe *Gezi Direnişi* olarak geçen bu hareket gerek toplumun gerekse devletin ezberini bozacak şekilde gelişti ve her iki tarafın da düşünce sistemlerini sorgulamasını sağladı.

Gezi Hareketi, gerçekleştiği güne değin yaşanan toplumsal ve siyasi hareketlerden tamamen ayrıldığı gibi, yaşananlargerek toplumbilimciler gerek iktidar sahipleri tarafından doğru şekilde algılanamıyor ve çözümlenemiyordu. Hareket, geleneksel sosyal bilimci bakış açısı ile açıklanmak istendiğinde yorumlar yetersiz ve eksik kalıyordu. O zamana değin devrimci düşünce sistemlerinin kurgusu içerisinde açıklanan sivil toplum hareketleri ile Gezi birbirine benzemiyordu. Bu tez Gezi'yi farklı disiplinlerin ve düşünce sistemlerinin yardımı ile ele alacak ve bu yönde neticelendirmeye çalışacaktır.

Aynı şekilde Gezi Hareketi'nde dikkat çeken *sokak dili* çalışmanın üzerinde yoğunlaşacağı nokta olacaktır. Gezi günleri boyunca şehrin duvarlarında, kaldırımlarında, barikatlarında tanık olunan bu özel Gezi dili hareketin kimliği, siyasi söylemi, politik duruşuna dair önemli kapılar açacaktır.

Tez, giriş gelişme ve sonuç bölümleri ile beraber toplam dört bölümden oluşmaktadır. Çalışma yöntemi ise ampirik bir yöntemden ziyade teorik olarak ilerleyecektir. Özellikle duvar yazılarında rastlanan popüler kültür temaları ve

bunların toplum dinamikleri arasındaki ilişkileri bu kapsamda incelenecek ve Gezi kimliğinin ortaya çıkartılmasına çalışılacaktır. Saha çalışması veya bu süreçte direnişe katılanlarla mülakat ya da etnografik gözlem gibi sosyolojik yöntemler kullanılmayacaktır.

Kullanılacak görsel malzemenin çokluğu bir avantaj olduğu kadar benzerlikleri açısından bir dezavantaj yarattığı için karşımıza çıkan her “Gezi” duvar yazısı tez için malzeme olarak kabul edilmeyecektir.

2-TOPLUMSAL-SİYASİ ARKA PLAN VE BAĞLAM

A. 80 Darbesi Sonrası

12 Eylül 1980 tarihi Türkiye Cumhuriyeti'nin geçtiğimiz yüzyıl içerisinde girdiği en karanlık dönemin başlangıcı olarak kabul edilen tarih olacaktır. Genelkurmay başkanı Kenan Evren komutasındaki Türk Silahlı Kuvvetleri'nce gerçekleştirilen askeri darbe, 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 askeri müdahalelerinin ardından ülkede ordunun üçüncü kez yönetime el koyması idi.

Kenan Evren komutanlığını yaptığı askeri darbeyi 12 Eylül 1980 Cuma günü halka hitaben radyo ve televizyonda yaptığı konuşmasında: *“anarşi, terör ve bölücülük yüzünden her gün 20 civarında vatandaşımızın sönen hayatı”* ve buna benzer birçok sebeplerden dolayı *“ Türk Silahlı Kuvvetleri ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam hakimiyetini, diğer bir deyimle devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır”*³ cümleleri ile Türkiye ve tüm dünyaya duyurmuştu. Silahlı Kuvvetler'e göre hareketin sebepleri basit ve gerçekçi, neticesi ise keskindi.

Ne var ki 12 Eylül Hareketi'nin hayata geçirilişi yukardaki satırlarda belirttiğimiz gibi *“ordunun yönetime el koyması”* ifadesindeki kadar basit gelişmedi. Aksine bu darbeyi diğer askeri müdahalelerden ayıran en önemli özelliği olan yıkıcı ve travmatik etkisi işkenceye maruz bıraktığı, cezaevine gönderdiği veya

³ “ Kenan Evren 'nin Türkiye 'yi Karanlığa Taşıyan Darbe Açıklaması.”

www.T24.com.tr

<http://t24.com.tr/haber/kenan-evrenin-turkiyeyi-karanliga-tasiyan-darbe-aciklamasi.296157>

siteye son giriş tarihi: 14.06.2015

“*asmayalım da besleyelim mi*⁴” düsturu ile idam ettiği gençler, öğrenciler, sendikacılar, işçiler üzerinde olduğu kadar, ardından gelen nesillerin çocukları ve gençleri üzerinde de oldu. Özellikle içinde bulunduğumuz şu günlerde, 35 yıl önce gerçekleştirilmiş bu askeri darbenin toplumun yapısının şekillenmesinde olduğu kadar toplumu oluşturan *aktörlerin* şekillenmesinde, düşünce yapılarının oluşmasında ve bunları dışavurumunda, 80 Darbesinin toplumun hafızasına işlemiş ruhu kendisini hissettirmektedir.

1970’li yılların ortasında Türkiye’de doğup büyümüş bugünün yetişkin olarak kabul edilen bireyleri için 80’li yıllar her şeyden önce gri ve karanlık olarak başlar. İlk çocukluk, ilk sokağa çıkış günleri hep siyah hatırlanır. 80’lerin ortasına gelindiğinde ise o karanlık ve siyah görümlü Türkiye bir nebze olsun değişmiş, sosyal hayat yeniden kendini göstermeye, insanlar tekrar sokağa çıkmaya başlamıştır. Bu süreç ile beraber 1983 genel seçimlerini kazanıp başbakan koltuğuna oturan Turgut Özal ile Türkiye bambaşka bir döneme hızlı bir giriş yapar.

B. Neo-liberal Politikalar

12 Eylül darbesinin ekonomik alandaki en büyük etkisi ithalata bağlı bir ekonomi örgütlenmesini kurgulamasıdır. Bununla beraber düşük ücretlendirme, kısıtlı sendikal faaliyete destek, kaybeden tarım politikaları neticesinde köyden şehre göçün artarak sürmesi ise dikkat çekicidir⁵. Darbenin hemen öncesinde dönemin başbakanı Süleyman Demirel tarafından getirildiği başbakanlık müsteşarı koltuğunda hazırladığı 24 Ocak Kararları⁶ olarak anılan yapısal ekonomik

⁴Darbe sonrası 13 Aralık 1980’de asılarak idam edilen lise öğrencisi Erdal Eren’nin idam kararı için Kenan Evren kullandığı cümle.

⁵Tuğal, Cihan. *Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 56

⁶Türkiye’de Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) istikrar ve yapısal uyum programları çerçevesinde, hükümetçe 24 Ocak 1980’de uygulamaya konan ekonomi politikaları. Ana Britannica. 15. Basım. Cilt 22. İstanbul: Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1990, s. 412

planlamanın mimarı olan Turgut Özal, neoliberal politikaları ekonominin merkezine oturtmuştur. Darbe hükümetinin herhangi bir müdahalede bulunmadığı gibi uygulanmasına destek verdiği bu iktisadi kararlar ilerleyen yıllarda piyasa ekonomisi ve muhafazakar düşüncenin birleştiği *liberal muhafazakar* diye adlandırılabilir bir dönemin de temelini atacaktır. Burada küresel ölçekte gelişen neo-liberalizme bir parantez açmak gerekmektedir. 24 Ocak Kararları sadece Türkiye ekseninde geliştirilmiş bir iktisadi planlama olmayıp aynı yıllarda neo-liberalizmin küresel ölçekte bir hakimiyet kurma süreci içerisiyle yakın paralellik içerisindedir. 1970'li yıllarda Latin Amerika'da başlatılan ve Şili askeri darbesinin mimarı olan neo-liberal uygulamaları takiben İngiltere'de Margaret Thatcher ve A.B.D.'de Ronald Reagan'ın iktidara gelmesiyle birlikte gelişmiş kapitalist ülkelerde de yerleşmiş olup bugüne değin uzanan bir neo-liberal sistemi küreselleştirmiştir. Söz konusu yıllar neo-liberalizmin uygulandığı her ülkede demokratik katılım ve kitle örgütlenmelerinin sınırlandırıldığı, ücretlerin sabitlenip fiyatların serbest bırakılmasıyla sermaye lehine piyasadan para çekildiği ve bu şekilde ekonomik büyümenin sağlanmaya çalışıldığı bir ekonomi anlayışı ile bunu hayata geçirebilmek için ihtiyaç duyulan topluma bir dizi politik, sosyal ve toplumsal önlemlerin dayatıldığı dönemdir.

İlginçtir ki, Şili'de darbeci Pinochet rejimi tam on üç yıl sürmüşken Türkiye'de 24 Kararları'nın mimarı olan Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi (ANAP) 80 Darbesi'nden sadece üç yıl sonra yapılan seçimlerde ezici bir çoğunluk sağlayarak iktidara gelmiş ve neo-liberalizm politikaların uygulanması 12 Eylül Anayasası'nın getirdiği hukuk sistemini de arkasına alarak beklenmedik bir rahatlıkla gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 1983'te parlamenter sisteme geri dönmesiyle birlikte içine girdiği yeni dönemde askeri darbe yıllarının ülkenin gerek toplumsal gerek ekonomik hayatı üzerinde kurguladığı baskı görünüş olarak azalmış, sosyal hayata nüfuz etmiş üniformalı ruh hali sivilleşmiş, sokağa çıkma yasakları birer birer kalkmaya başlamış, darbe hükümetince *yasaklı* damgası yemiş neşriyat üzerindeki

*stigmat*⁷ silinmeye başlamış, halkın satın alma gücüne sahip kesimi önceleri ulaşamadığı yabancı gıda ürünü veya hazır giyim gibi tüketim mallarına yeni ithalat rejimi neticesinde erişmeye başlamış, dönemin arzu nesnelere *Nescafé* veya *Marlboro* gibi markalar eski günlerin kaçakçı tezgahlarından Özal döneminin market raflarına dizilmeye başlamıştır.

Darbenin üzerinden geçen on yılın ardından Türkiye'nin sosyal, siyasi ve toplumsal hayatı doksanlı yıllar ile beraber çarpıcı bir gelişimin içine girmiştir. Örneğin seksenlerin ortasına değin bir apartmanın bir dairesinde bulunan ve lüks tüketim nesnesi olarak kabul edilen televizyon, doksanlı yıllarla beraber üzerinde beyaz dantel örtüsü ile salonun ortasında durmaktan çıkmış uzaktan kumandası ile evin bütün odalarında yerini alarak *telesafirlik*⁸ günlerine son vermişti. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) siyah beyaz yayından renkli yayına geçmiş ve uyguladığı katı yayın politikasını 1986'da kurduğu TRT 2 ile yumuşatmaya başlatmıştı. Yıllardır bastırılmış ve dünyaya büyük ölçüde kapalı yaşayan toplum ardı ardına açılan özel televizyon ve radyo kanalları ile o güne değin deneyimlemediği bir görsel ve içerik çeşitliliği ile tanışıyordu. Formatları yabancı örneklerden esinlenen tartışma, belgesel ve haber programları seyirciyi ekrana bağlıyor, gece yarısı yayınlanan aerobik gösterimleri veya *Tutti Frutti* gibi az da olsa erotizm ile süslü programlar ise gerek politik gerek sosyal gerekse de psikolojik olarak bastırılmış bireyleri, açlıklarını dindirebilmek üzere talepkar olmaya itiyordu.

Bununla beraber doksanlı yıllar Türkiye için kanlı başlamıştı. 1990 yılı itibariyle Türkiye düşün dünyası dört önemli ismi arka arkaya faili meçhul cinayetlerde kaybetti. 1990 yılında, aldıkları ölüm tehditlerine aldırmandan çalışmalarına devam eden hukukçu Prof. Dr. Muammer Aksoy⁹, gazeteci Çetin Emeç¹⁰, araştırmacı

⁷Goffman, Erving. *Stigmat. Les Usages Sociaux des Handicaps*. Paris: Les Editions de Minuit, Collection "Le Sens Commun", 1975

⁸ "televizyon" ve "misafirlik" kelimelerin birleşiminden üretilmiş kelime.

⁹31 Ocak 1990

¹⁰7 Mart 1990

Turan Dursun¹¹ ve akademisyen Prof. Dr. Bahriye Üçok¹² arka arkaya suikasta kurban gitti. Darbenin siyasi etkisinden kurtulmuş olarak hedefindeki neo-liberal politikalara tam hızla gitme hevesindeki Türkiye ise aynı yıl içerisinde yaşanan bu faili meçhul cinayetler neticesinde bir kez daha durakladı ve tarihindeki onlarca karanlık cinayete yenilerini ekledi.

Türkiye doksanlı yılların henüz ortasına dahi gelmemişken siyasi ve toplumsal hayatı derinden sarsacak, geniş kitlelerin isyanına sebebiyet verecek olaylarla sarsıldı. 1993 yılında gazeteci-yazar Uğur Mumcu'nun bombalı suikaste kurban gitmesi¹³ ve aynı yılın Temmuz ayında Sivas'ta Pir Sultan Abdal şenlikleri çerçevesinde şehre gelmiş onlarca yazar, şair, müzisyen ve düşün insanının kaldığı Madımak Oteli'nin binlerce insan tarafından kuşatılıp ateşe verilmesi neticesinde 37 kişinin hayatını kaybetmesi ülkenin hala demokratik bir sistem ile değil, derin devlet güçleri tarafından yönetildiğinin ifadesi olduğu gibi medeniyete, demokrasiye, neo-liberal özgürlüğe doğru üçer beşer adımlarla hızla koşan Türkiye'nin aslında Sakallı Celal' in "*Doğuya doğru seyreden bir geminin güversitesinde Batıya doğru koşanlar*"¹⁴ tasvirinden çok da farklı bir yerde olmadığını gösteriyordu.

Türkiye'nin doksanlı yıllarına dair daha kapsamlı bir okuma yaptıktan sonra fark ediliyor ki ilk paragraflarda çizilennisbeten *iyimser* tablo yıllar ilerledikçe kararmaktadır. Doksanlı yıllarda ülkenin batısı gazeteci-yazar ve akademisyenlere yönelik faili meçhul cinayetlerle sarsılırken, doğusu ambargo altında yaşayıp halkın faili meçhul cinayetlere gidişine tanıklık ediyordu. Türkiye'nin doğusu doksanlı yıllar boyunca devletin resmi ideolojisi tarafından bölge nüfusunun çoğunluğunu temsil eden halkın kimliği olan Kürt kimliğinin yok sayıldığı, inkar edildiği, telaffuzunun yasaklandığı bir dönemden geçti. PKK'nın 1984 yılında bölgede başlattığı silahlı saldırılar neticesinde 1987 yılında hayata geçirilen

---

¹¹4 Eylül 1990

¹²6 Ekim 1990

¹³24 Ocak 1993

¹⁴Karaveli, Orhan. *Sakallı Celal*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2010, s. 147.

Olağanüstü Hal Uygulaması (OHAL) toplamda 13 ilde olmak üzere kesintisiz olarak on beş yıl sürdü. Kürt sorununun inkarı ve eylemlerinin şiddetini gittikçe arttıran PKK'yı temizleme çabası devletin bölgede yanlış ve baskıcı bir politika izlemeye yöneltti. Adı konulmamış bir iç savaş ortamında yaşayan doğu ve güneydoğu bölgesi halkları doksanlı yılları ambargo gölgesinde geçirdiler. Ambargo sadece ekonomik alanda değil sağlık, eğitim ve gıda-beslenme alanlarında da yaşanıyordu. Batıda kısmen de olsa ifade özgürlüğü alanı genişlemişken doğu illerinde bunun aksi yaşanmakta, hukuksuz yargılamalar, insan hakları ihlalleri bunun en çarpıcı örneklerini oluşturmaktaydı. Rakamlar üzerinden bakmak gerekirse; Türkiye İnsan Hakları Vakfı verilerine göre “PKK eylemlerinin başladığı 1984 yılından 1998 tarihe kadar militan ve sivil halk ile güvenlik güçleri-subay-astsubay-uzman çavuş-er-polis-köy korucusu olmak üzere yaklaşık kırkbeş bin kişi hayatını kaybediyor. Bununla beraber 1990-1998 tarihleri arasında yargısız infazlarda 102, faili meçhul siyasi cinayetlerde 1683, kaybedilmelerde 179, gözaltı ve cezaevlerinde 348, mayın ve bomba patlamalarında 468, sivillere yönelik saldırılarda 1053 kişi olmak üzere toplam 17 bin 955¹⁵” kişinin öldürülmüştür.

Bu yazdığımız veriler ışığında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Türkiye her ne kadar doksanlı yıllarda ifade özgürlüğü, insan hakları, sosyal haklar talebi gibi konularda özgürleşme vaat eden bir ülke görüntüsü inşaa etmeye çalıştıysa da *dünün dünyası şimdi*de devam etmekteydi. Aynı şekilde seksenli yılları ağır yaralı olarak atlatıp doksanların tüm dünyayı etkisi altına alan “*neo-liberal harikalar dünyası*”na girilmiş olsa dahi derindeki *gerçek Türkiye* varlığını koruyordu. Üzerinden geçen yıllara rağmen 12 Eylül darbesi ve Ulus Devlet ideolojisinin bıraktığı ağır iz ve travmalar bireylerin, *aktör*¹⁶lerin hafızalarında olduğu kadar

¹⁵ 90'LARIN HAK MÜCADELELERİ/YAVUZ ÖNEN: “Kürt Sorunu”nda Son 25 Yıl (Bianet) <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160718-kurt-sorunu-nda-son-25-yil>

¹⁶ Weber, Max. *Economie et Société* (1921). Paris: Collection Pocket Agora, 2003.

toplumun hafızasında da yani *kollektif bellekte*¹⁷ yaşamaya devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

C. Apolitizasyon Süreci

Doksanlı yıllarla beraber Türkiye'nin içine girdiği *daha fazla tüketim, daha kaygısız bir modern yaşam arzusu* her ne kadar neo-liberal politikaların bir getirisi olsa da aslında bu yaşam biçimi 80 Darbesi neticesinde oluşan kuşaksal bir apolitizasyonun bizlere göstergesidir. Etimolojik olarak kökeni latince *politicus* ve eski yunanca *politikos* kelimelerinden gelmiş olup, “politikaya karşı duyulan tarafsızlık ve hatta politikaya karşı geri durma, kendini geri çekme hali¹⁸” şeklinde ifade edilebilen apolitizasyon, darbenin Türkiye'ye bıraktığı talihsiz olarak nitelendirilebilecek mirasları arasındadır.

Genel algı çerçevesinde *apolitik olmak* veya *apolitiklik* çoğunlukla bireyin veya bireylerin politikaya, siyasete olan ilgisizliği, kayıtsızlığı olarak görülse de gerek bireyler gerek toplumlar birçok farklı sebepten apolitizasyona yönelmiş veya *yönlendirilmiş* olabilirler.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten günümüze kadar geçen süreç içerisinde birçok siyasi, politik ve toplumsal olayın beşiğinde yer aldı, sorumlusu ya da başrol oyuncusu olarak tarihe geçti. Bütün bunların neticesinde Cumhuriyet kendi çocuklarına tarihsel bir zenginlik ile beraber taşınması ağır sorumluluklar, giyilmesi dar zırhlar, telaffuzu ürkütücü isimler ve kapanması zor yaralar bıraktı. Bunlardan birkaçını fikir vermesi için sıralamak gerekirse Dersim Katliamı¹⁹,

¹⁷Halbwachs, Maurice. *Les Cadres Sociaux de La Mémoire*. Ed. Albin Michel, 1994.

¹⁸“*Apolitisme*”. Larousse Références Dictionnaire de la Sociologie. Paris: Larousse, 1996, s. 19

¹⁹Dersim bölgesinde (bugün Tunceli ili) 1930'larda meydana gelen geniş kapsamlı ayaklanmaların bastırılmasına yönelik askeri hareket.

“*Dersim Harekatı*.” Ana Britannica. 15. Basım. Cilt 7. İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş., 1990, s. 175

Varlık Vergisi²⁰, 15-16 Haziran Olayları²¹ ve Kanlı 1 Mayıs²² gibi travmatik olayların Cumhuriyet'in nisbeten kısa tarihinde yaşanmış olup ağırlığı toplum ve bireyler üzerinde günümüze kadar sürdüğünü söyleyebiliriz. Cumhuriyet'in yaklaşık yüzyıllık tarihinin ilk çeyreği totaliter bir tek parti rejimi olarak yaşanmış, çok partili hayata geçişi takip eden 50 yıllık süreç ise üç askeri darbeye tanıklık etmiştir. Bunların en ağırlarından biri olan 12 Eylül Darbesi'nin toplum üzerindeki travmatik sonuçları ardından yetişen nesillerin apolitik olmasına sebep verdi. Darbenin ardından 1980'lerin ortası ve sonlarında doğan nesil için sıkıyönetimin uygulandığı bir yaşam biçimini ya da baskı ve engellerle şekillenen bir gündelik yaşamı neredeyse hiç tanımadılar demek yanlış olmayacaktır. Bir nesilden bir diğerine geçişte yaşanan bu çarpıcı değişimi anlayabilmek için 12 Eylül'ün rakamlarla ifadesini görmek aydınlatıcı olabilir.

Araştırmalara göre : “ 1 milyon 683 bin kişi fişlendi, 650 bin kişi gözaltına alındı, açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı, 7 bin kişi idam istemiyle yargılandı, 517 kişiye idam cezası verildi, 259 kişinin idam dosyası Yargıtay tarafından onandı, 49 kişi idam edildi, 71 bin kişi 141, 142 ve 163. maddelerden yargılandı, 98 bin 404 kişi “örgüt üyesi” olmak suçundan yargılandı, 388 bin kişiye pasaport verilmedi, 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkarıldı, 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitmek durumunda kaldı, 300 kişi “kuşkulu bir şekilde” öldü, 171 kişinin “işkenceden öldüğü” belgelerle kanıtlandı, 14 kişi cezaevindeki uygulamaları protesto etmek için yaptıkları “açlık grevi” sonucu yaşamını yitirdi,

²⁰Türkiye’de Kasım 1942-Mart 1944 arasında başta gayrimüslim ticaret burjuvazisi olmak üzere çiftçi, esnaf ve ücretliler için tarhedilerek bir kez olmak üzere toplanan olağanüstü servet vergisi. “Varlık Vergisi.” Ana Brittanica. 15. Basım. Cilt 21. İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş., 1990, s. 535

²¹1970 yılında İstanbul ve Kocaeli’de Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu’nda yapılmak istenen değişiklikleri protesto eylemleriyle başlayan ve hükümetin sıkıyönetim ilan etmesiyle sonuçlanan büyük işçi olayları.

“15-16 Haziran Olayları.” Ana Brittanica. 15. Basım. Cilt 17. İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş., 1990, s. 108

²²27 Mayıs 1960’tan sonra Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu’nun çıkarıldığı gün olan 24 Temmuz işçi bayramı olarak ilan edildi. 1968’ten başlayarak bildiri ve kapalı toplantılarla 1 Mayıs’ı kutlayan DİSK, 1976’da İstanbul Taksim Meydanı’nda ilk kez kitlesel bir gösteri düzenledi. 1977’de gene aynı alandaki törende DİSK başkanı Kemal Türkler kapanış konuşmasını yaparken bilinmeyen kişilerce halka ateş açıldı. 34 kişinin öldüğü olayda suçlular bulunamadı.

“1 Mayıs.” Ana Brittanica. 15. Basım. Cilt 4. İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş., 1990, s. 186

30 bin kişi sakıncalı oldukları gerekçesiyle işlerinden atıldı, 1402 sayılı yasa nedeni ile 3 bin 854 öğretmenin ve 120 öğretim görevlisinin işine son verildi, 1402 sayılı yasa nedeniyle 9 bin 400 kişi kamu görevinden atıldı ya da sürüldü, 47 yargıç görevden atıldı, 7 bin 233 devlet görevlisi bölgeleri dışına sürüldü, 937 film “sakıncalı” bulunduğu için yasaklandı, 23 bin 667 derneğin faaliyetleri durduruldu, İstanbul'da gazeteler toplam 300 gün yayımlanmadı, 13 büyük gazete için 303 dava açıldı, 31 gazeteci cezaevine gönderildi, gazeteciler hakkında toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi, gazetecilere toplam 3 bin 715 yıl hapis cezası verildi, 300 gazeteci saldırıya uğradı, 3 gazeteci öldürüldü, 49 ton gazete, dergi ve kitap, sakıncalı olduğu için imha edildi²³”.

Rakamların çarpıcılığı darbenin etkisini bizlere bir kez daha gösterse de bu etki bir zaman sonra yerini tepkisizliğe, kayıtsızlığa bırakmakta. Aynen 12 Eylül’ün kendisi gibi.

12 Eylül’ün kendisi de, *televizyona çıkıp konuşan sırma apoletli komutanları, okullarda öğretmenlerin darbe karşıtı konuşmasını engellemek için sınıflara yerleştirilen askerleri, kimi apartmanların kazan dairelerinde yakılan Nazım Hikmet, Karl Marx ve daha nice yazarın kitapları, hiç beklenmedik bir anda “uzun iş seyahatine” çıkan babaları, aynı anda hem evi, hem aileyi, hem çocuğu hem de kendisini bir arada tutmak için birbirine tutunan anneleri, sokakta, dolmuşta telaffuzu ile tedirginlik yaratan “Kurtuluş” gibi, “Ulaş” gibi kelime ve isimleri, “şimdi kimi almaya geldiler” korkusunu yaşatan gece yarısı asker ziyaretleri” vb onlarca yaşanmışlık örneği ile bir yerden sonra gerek yaşattığı duygu, gerek yarattığı etki itibarıyla sıradanlaşıyor. 12 Eylül askeri rejiminden bizatihi çeken bireylerde dahi olayların algısı önce kızgınlık, hınç veya adaletsizlik duyguları taşısa da bir yerden sonra kullanılan ifadelerin ve kabullenişlerin sıradanlığa dönüştüğü görülebilir. O günlerde çocuk olanların cezaevindeki babalarına yaptıkları ziyaretleri veya fikirleri sebebiyle sakıncalı bulunup cezaevine gönderilen sendikacıların geçtikleri ağır işkenceleri yeri*

²³ “BIAMAG: Sayılarla 12 Eylül Darbesi”. Bianet.
<http://www.bianet.org/biamag/bianet/4547-sayilarla-12-eylul-askeri-darbesi>

geldiğinde sanki gündelik hayatın olağan bir deneyimini paylaşırcasına kayıtsızca hatta gülerек dile getirmeleri vurgulamak istediğimiz kayıtsızlık haline örnek gösterilebilir.

Bu alışagelmedik ve hatta yakışık almayan *sıradanlık* karşısında “*bu kadar kötü, üzücü, travmatik, acı veren yaşanmışlıklar, deneyimler nasıl sıradanlaşır ?*” sorusu rahatlıkla sorulabilir. Sorulmalıdır da. Ne var ki kötülüğün sıradanlaşır rutin bir şekilde akıp giden gündeliğın bir parçası haline gelmesi ile ilk defa karşılaşmadığımızı kendimize hatırlatmalıyız. Adolf Eichmann’ın 2. Dünya Savaşı sırasında Alman ordusu mensubu bir asker olarak *görevi gereği* binlerce museviyi toplama kamplarına göndermesi örneğinde olduğu gibi *kötülüğün sıradanlığı*²⁴ ile bir kez daha tanışmalıyız. Bütün dünyanın gözünde bir cani olarak kabul edilen Eichmann gündüzleri binlerce insanın ölümünden sorumlu S.S. subayı rolünü, akşamları evine döndüğünde oğulların babası rolü ile değiştiren ve yaptıklarını çıkarıldığı mahkemede savunurken sadece işini yaptığını söyleyen sıradan bir insandı. Bu bağlamda konumuza geri dönersek yapılan kötülük sıradanlaşabildiği gibi *yaşanılan kötülük* de sıradanlaşabilir. Bu yüzden 12 Eylül’ün ardında bıraktığı en büyük tahribatın “*kötülüğün sıradanlığına kayıtsızlık*” veya bir başka ifade ile *apolitizasyon* olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

D. AKP ve Öne Çıkardığı Normatif Sistem (Neo-Liberal Muhafazakârlık)

12 Eylül askeri müdahalesinin ardından yetişen nesiller ebeveynlerinin aksine bambaşka bir Türkiye ile tanıştılar. Yaşam daha aydınlık, daha bilinçli, daha duyarlı ve daha küresel bir yönde ilerliyordu. Bu değişim sadece Türkiye

²⁴Arendt, Hannah. *Kötülüğün Sıradanlığı, Adolf Eichmann Kudüs’te*. İstanbul: Metis, 2009

ölçeğinde değil dünyanın tümünde görülmekteydi. Ülkeler özellikle de Batı dünyasını temsil eden gelişmiş ülkeler kültürel, toplumsal ve ekonomik olarak belli bir seviyenin üzerinde olmaya çalışıyor ve bu seviyede olmayı modern yaşam düzeninde ulaşılacak en üst nokta olarak kabul ediyorlardı.

Küreselleşme politikaları, Schengen Anlaşması, Venedik Komisyonu gibi girişimler demokratikleşme ve sanayileşme gibi konuları büyük ölçüde özümseyip benimsemiş gelişmiş toplumların kendi vatandaşlarının daha evrensel ve medeni seviyelerde yaşamlarını sürdürebilmeleri için yapıyor, hayata geçiriliyordu²⁵.

Türkiye de, seksenlerin sonu doksanlı yılların başından itibaren geçerliliği artan bu iktisadi ve siyasi düzen içerisinde kendisine sağlam ve vazgeçilmez bir yer oluşturma çalışmalarına girmiştir. Her ne kadar Türkiye artık bu aydınlık neo-liberal dönemin hevesli bir oyuncusu olsa dahi seksenli yıllar sadece yeni dengeler olduğu gibi *yeni Türkiye dengelerini* de beraberinde getirmiştir²⁶.

Çalışmanın önceki bölümlerinde 1980 askeri darbesinin Türkiye toplumu üzerindeki etkisini, tahribatını, gündelik, sosyal ile toplumsal hayattaki yansımaları görmeye ve örneklendirmeye çalışılmıştı. O halde tüm toplumu kapsayacak şekilde bakmaya çalıştığımız bu geniş pencerede henüz bahsetmediğimiz bir kesim ile tanışmak gerekiyor: *İslamcı kesim*. İlerleyen satırlarda bu kesimden ve *yeni Türkiye dengelerinden* bahsedilecektir.

Türkiye 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile önce halifeliğin kaldırılması²⁷ ardından 1924 Anayasası'nda yer alan "devletin dini İslam'dır" maddesinin çıkartılması²⁸ sürecinin sonucunda "laiklik" ilkesinin Anayasa'ya eklenmiştir.²⁹ Türkçe'ye Fransızca'dan alınmış olan "*laique*" kelimesi aslen Yunanca kökeni

²⁵Bu politik ve siyasi girişimlerden bahsederken amacın sadece ulvi veya insani olmadığını göz ardı etmediğimiz gibi, bu girişimlere dair şüpheci (kinik) bakış açımızı koruduğumuzu belirtmek isteriz.

²⁶Burada kullanılan yeni Türkiye ile günümüz iktidar partisinin kullandığı Yeni Türkiye ifadelerinin hiçbir şekilde aynı olmadığını altını çizmek isteriz.

²⁷3 Mart 1924

²⁸1928

²⁹1937

halkı temsil eden *laos* kelimesinden türetilmiş olup *halkın düzeni veya kanunu* anlamına gelse de, Türkiye özelindeki tezahürü toplumun bazı kesimlerince halkın düzeni veya kanunu şeklinde olmayıp bu kesimlerce kabul görmemiştir.

Alman sosyolog Max Weber'in izinden gidecek olursak, laik Türkiye Cumhuriyeti kurgusunu ve inşasını kurucu lider *karizmatik otorite* Mustafa Kemal Atatürk temeli üzerine oturtmuştur. Tüm kamusal alanlar, okullar, üniversiteler, devlet daireleri Atatürk büstleri, heykelleri ile donatılmış, “varlığın varlığa armağan olduğu³⁰” düşüncesinin hakimiyetinde Atatürk de bu karizmatik ve özel konumu ile Türkiye'nin gündelik, toplumsal ve siyasi hayatında yerini almıştır.

1950 yılında ise büyük bir değişiklik neticesinde Demokrat Parti (DP) bir *beyaz ihtilal* gerçekleştirerek 27 yıl boyunca ülkeyi yöneten tek parti hakimiyetine Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yönetimini alt edip iktidara geldi. DP, bir yandan seçim kampanyasının sloganı olan “Yeter Söz Milletindir” cümlesi ile halkta uyandırdığı büyük heyecanı sürdürmeye çalışırken, bir diğer yandan başbakan Adnan Menderes'in “*millete mal olmuş devrimleri koruyup millete malolmamış devrimler üzerinde ısrar edilmeyecek*” düsturlu politikasını “*üzerinde duracağımız mesele, memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icab eden kanuni tedbirleri almaktır*³¹” ifadesi ile politika anlayışını taçlandırıyordu.

DP iktidarının “*millete mal olmamış devrimler*” arasında üstü kapalı olarak vurguladığı en büyük başlıklardan olan arapça ezan üzerindeki yasağın kaldırılması veya imam hatip okullarının açılması örneklerinden görülebileceği gibi laik yönetime duyulan tepki Adnan Menderes gibi popülist ve dindar liderler yaratıyordu. Adnan Menderes bu konuda yegane örnek olmadığı gibi ardından gelen yıllarda popülist ve dindar sıfatlarına sahip ve kendisinin takipçisi olarak

³⁰ “*Andımız*”. Dönemin milli eğitim bakanı Reşit Galip tarafından hazırlanıp 1933 yılında uygulamaya konulan öğrenci andı.

³¹“ I. Menderes Hükümeti Programı”. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP19.htm>

görülen liderler arasında Süleyman Demirel, Turgut Özal ve R. Tayyip Erdoğan isimlerini de sayabilmekteyiz.

DP iktidarı sadece politik olarak değil aynı zamanda ekonomik olarak da yeni bir dönemin başlangıcına işaret ediyordu. Tek partili dönemin yukarıdan aşağıya doğru devlet güdümlü ve planlamacı kapitalizm anlayışı bu dönem içinde önce liberalizm, ardından da neo-liberalizme doğru giden uygulamalarla evrilecek ve sermaye burjuvazisi devletten görece bağımsız bir karar mercii olma talebinde bulunacaktı.

12 Eylül'ün ardından gelen Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) hükümetlerinin okullarda din eğitimi ve tarikatların nüfuzunu yaygınlaştırması neo-liberal politikaların güçlenmesini ve kabul görmesini sağladı. Ne var ki dinin bu denli sık telaffuzu başka kesimlerin de –karşı hegemonyacı- benzer şekilde din adına daha güvenle konuşabilmeleri için gerekli kültürel ortamı sağladı ³².

Ancak 80 Darbesinin ardından gelişen neo-liberal ekonomi politikaları ne toplumsal ne de siyasi alanda beklendiği gibi bir olgunluk yaratamadığı gibi ekonomik dönüşüm de tam olarak gerçekleştirilemedi. İktidar gözetmeksizin popülist seçim siyaseti ile yönlendirilen Türkiye politikası, *sosyal adalet* arayışındaki vatandaşlarına kulak vermek durumunda kaldı. Yükselen bu *sosyal adalet* sesi bu sefer geniş kitlelerce tanınmayan İslamcı kesimden geliyordu.

İslamcı olarak nitelendiren kesim Türkiye siyaset tarihinde 1970'lı yıllardan beri varlığını göstermektedir. O tarihten itibaren kapatılmalar, yasaklanmalar, birbirinden kopmalarla Milli Nizam Partisi (MNP), Milli Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP), Saadet Partisi (SP) şeklinde ilerlerken nihayetinde 2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) olarak ülke tarihinde yerini almaktadır. İslamcı ve muhafazakar kesim önceleri Milli Görüş ile

---

³² Tuğal, Cihan. *Pasif Devrim:İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 56.

müslümanları kendisine çekerken, 2000'lerin başında “*biz Milli Görüş gömleğini çıkardık*” diyen dönemin başbakanı Erdoğan ile ilerleyen AKP neo-liberal politika anlayışını hevesle hayata geçiriyordu. AKP, gerçek bir İslamcı ütopyası olarak kabul edilen *her yerde alkolün yasaklanmasından* ziyade aynen Amerika Birleşik Devletleri’ndeki muhafazakar politikalar gibi alkolün kullanımına belirli kısıtlamalar getiriyor veya o güne kadar taşra ve şehirlerdeki yoksul semtlere “taşralılığın yüceltilmesi” ile ulaşan merkez sağ politikalarının aksine taşralı kitleleri şehirlerle bütünleştirerek hem kitleleri hem de şehirleri kendi istedikleri yön doğrultusunda devşiriyordu. Bu doğrultuda liberalizm ve neo-liberalizm politikalar kendilerine özgü bir yönetimsellik anlayışı ile özgürlükleri sınırlandırmak yerine yönetme stratejisini uygulamaya geçiriyor ve bu yönetimi mümkün kılmak üzere muhafazakar değer sistemini araçsallaştırdığını söylememiz yanlış olmayacaktır.³³ Bunun neticesinde Turgut Özal’ın heyecanla başlattığı neo-liberal politikaların hayata AKP iktidarı döneminde geçirildiğini ve yahut bir başka ifade ile neo-liberal politika anlayışının kendisinden en beklenmedik siyasi parti dönemi olan AKP döneminde hayata geçirildiğini rahatlıkla söylenebilir.

---

³³ Liberal ve neo-liberal yönetimsellik ve özgürlüklerin yönetimi konusunda, bkz. Foucault, Michel. *Naissance de la biopolitique: Cours au college de France (1978-1979)*. Paris: Seuil, Collection Haute Etudes. 2004
Foucault, Michel *Sécurité, territoire, population: Cours au college de France (1977-1978)*. Paris: Seuil, Collection Haute Etudes. 2004

II. KARŞI ÇIKILAN “ŞEY”

A. Yaşam Biçimleri, Kimlik ve Sınırlar

“Şimdi gökyüzünde nisan güneşi bütün göz kamaştırıcılığıyla parlıyor, hayat taşan toprağı ısıtıyordu. Topraktan hayat fışkırıyor, her yerde tomurcuklar ısı özlemi, ışık özlemi içinde çatlıyordu uçsuz bucaksız ovada. Tabiatın bağrında, taşkın bir özsu çağlıyordu derinden derine. Çatlayan tohumların çitirtisi sürekli bir öpücük sesi gibi yayılıyordu dünyaya. Arkadaşlarının kazma sesleri gittikçe daha yakından geliyordu Etienne'in kulağına. Alev saçan güneşin altında, bu gençlikle dolup taşan bir kara insanlar ordusu bitiyordu yerin altında. oluşan bir tohum gibi. Bir gün filizlenince toprağı çatlatacak bu tohum; bir gün...Gelecek yüzyılda³⁴”

Mecazi de olsa “toprağı çatlatan bu tohum” bir Nisan ayında değil ama Mayıs ayında geldi.

2013 yılının Mayıs ayının son günlerinden başlayıp Ağustos ayının ilk günlerine kadar geçen sürede gerçekleşen *Gezi Direnişi*, Türkiye'nin yakın tarih dönemine en beklenmedik zamanda ve en beklenmedik şekilde imzasını atan bir süreç olarak geçti. Direnişle geçen yaz aylarını anlatacak ve hatta anlatılması gereken sayısız *heyecan yüklü, romantik* örnek ve bir o kadar yaşanmışlık olsa da çalışmamızın hedefi somut veriler çerçevesinde kalıp sebep-sonuç ilişkileriyle ilerlemektir. Bu bağlamda ilerleyen satırlarda *Gezi* süreci *nasıl başladı, nasıl gelişti, neler oldu* sorularına ışık tutacak kısa bir zaman tüneline ilerleyip,

³⁴ Zola, Emile. *Germinal*. İstanbul: Engin Yayıncılık, 1989, s. 469.

“yaşam biçimleri, kimlik ve sınırlar” gibi çalışmanın asıl ilgilendiği başlıklar irdelenecektir.

Her şey *çalıdan biraz büyükağaçların*³⁵ bulunduğu Gezi Parkı’nın yıkılıp yerine, İstanbul 6’ncı İdare Mahkemesi ve 2 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı olduğu halde Topçu Kışlası’nı Taksim Yayalaştırma Projesi çerçevesinde imar izni olmadan inşaa kararının hayata geçirilmesiyle başladı.

27 Mayıs 2013 gecesı parkın bir duvarının iş makinaları ile yıkılması ve birkaç ağacın sökülmesiyle parka gelen başta Taksim Dayanışma’nın üyeleri ve çevreci sivil toplum kuruluşlarının üyeleri ile destekçileri parkta kurdukları çadırlarda kalıp yıkımın engellenmesi için nöbet tutmaya başladılar. Gece yaşananların Twitter ve Facebook gibi sosyal medya araçları üzerinden kamuoyuna duyurulmasıyla sabahın erken saatlerinden itibaren işine veya okuluna giden İstanbullular parka uğramaya başladı. Öğle saatlerinde yıkım ekipleri yeniden parka geldiklerinde beraberlerinde polis ekipleri de bulunuyordu. Emniyet gücünün yıkıma karşı çıkan ve protesto eden vatandaşlara gerek biber gazı gerek fiziksel şiddet uygulayarak gerçekleştirdiği sert müdahale, kamuoyunda o zamana kadar “uzun batık elbiseli kızların, dağınık saçlı sakallı erkeklerin” çevreci eylemi olarak algılanan girişime başka bir ifade kattı, yüzünü değiştirdi. Eylem artık sadece “çevre” için değil, şehir için, kent için, “kentte kentli yaşam hakkı”nı kaybetmemek için yapılan bir eyleme dönüşmüştü.

27 Mayıs gününü takip eden birkaç gün boyunca parkta polis ve direnişçiler arasında “çadır yakma” veya başka ufak müdahaleler yaşansa da park nöbeti devam etti. Gerek basın-yayın organları gerek sosyal medya aracılığı ile yaşananlardan haberdar olan İstanbul halkı öncelikle ne olduğunu anlamak ve ardından yaşananlara tepkisini veya desteğini göstermek için günün farklı

---

³⁵ İstanbul Büyükşehir Belediyesi
<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Pages/Haber.aspx?NewsID=21208#.VWwXoqbQIy4>
 siteye son giriş tarihi: 11.06.2015

saatlerinde Gezi Parkı'nı kendi gündelik güzergahına dahil etti. Planlı, örgütsel ve kitlesel bir organizasyon olmaksızın şehrin farklı semtlerinden ve farklı sosyo-ekonomik kesimlerinden parkta buluşan İstanbullular 30 Mayıs günü parkta gerçekleşen ilk kitlesel forumda “*direnışe devam*” dediler.

31 Mart Vakası neticesinde yıkılan Topçu Kışlası'nın yerine Cumhuriyet döneminin ilk parkı olarak inşaa edilen Gezi Parkı, tarihinde bir kez daha toplumun politik hareketlerinin içerisinde yer alıyordu.

O güne kadar BDP ve CHP'li birkaç milletvekilinin destek vermesi, yeri geldiğinde milletvekili dokunulmazlığını kolluk gücüne karşı ortaya koymaları dışında siyasi partilerin, özellikle de iktidar partisinin dikkatini çekmeyen hatta dönemin başbakanı tarafından “*Ne yaparsanız yapın. Orası için karar verdik. Yapacağız*” sözleriyle de iyice göz ardı edilen hareket, 31 Mayıs günü sabaha karşı saatlerde yaşadığı şiddetli polis müdahalesi neticesinde yönünü tamamen değiştirecek bambaşka bir ivme kazandı.

Polis günlerdir parkta bulunan ve çadır kurup ağaç nöbeti tutan vatandaşlara sabah saat 5'te gaz bombaları ve su ile saldırdı. Protestocuların çadırları sökülüp belediye kamyonlarına yüklendi, parkın etrafı bariyer ve polis güçleri ile çevrildi ve giriş çıkışlar basın çalışanları dahil olmak üzere herkese yasaklandı. Müdahaleden haberdar olup, destek olmaya gelen vatandaşlar İstiklal Caddesi ve Harbiye yönünde polis müdahalesi ile karşılaştılar. Taksim Meydanı trafiğe kapatıldı, Metro çıkışları başka duraklara aktarıldı. Saatler içerisinde önce Taksim Dayanışması, ardından İstanbul Tabip Odası'nın yaptığı basın açıklamalarıyla sabah gerçekleşen müdahalenin bilançosu kamuoyuna rakamlarla ortaya serildi.

31 Mayıs günü İstanbul Emniyeti'nin Gezi Parkı'nda sergilediği sert müdahale ülke çapındaki sivil toplum kuruluşlarını olduğu kadar Uluslararası Af Örgütü gibi uluslararası kuruluşların da dikkatini çekti. Yabancı basın kuruluşları, televizyon ve haber kanalları canlı yayınlarını İstanbul'a yöneltti. Aynı şekilde

Türkiye'nin geri kalanında da Gezi'ye destek için eylemler düzenlenmeye başlandı ve Gezi Parkı farklı kimliklere farklı yaşam tarzına sahip insanların biraraya gelip toplandığı bir yer halini aldı. Akşam saat 19 bir buluşma saati olarak kabul edildi; işten, okuldan, sınavdan veya evinden çıkan İstanbullular, İstanbul Valiliği ve Emniyeti'nce konulan ulaşım engeline, polis engeline rağmen Gezi'de buluştular.

1 Haziran tarihinden Temmuz hatta Ağustos ayına yayılan süreçte Gezi Parkı ve Taksim Meydanı Türkiye gündeminin merkezinde yer aldı. Eylemler sadece İstanbul'da değil tüm Türkiye'de gerçekleşiyordu. Saat 19 protestocuların buluşma saati olarak kalmaya devam ederken, polis de gücünü her seferinde arttırarak eylemcilere karşı kullanmaya devam etti. İstanbul'un Cihangir, Beşiktaş veya Kadıköy gibi bazı semtlerinde 1871 Paris Komünü'nü anımsatırcasına sokaklara polisin biber gazlı ve tazyikli su müdahalesine karşı barikatlar kuruldu, mahalleli evlerini, okullarını protestoculara açtı. Birbirini hiç tanımayan insanlar beraber hiç tanımadıkları başka insanların evlerinde güvenlice sokağa çıkabilecekleri saatlerin gelmesini beklediler, kapıların önüne koyulan su ve limon karışımlarını kullandılar. 2013 yaz mevsimi boyunca süren Gezi Direnişi'nde karşılaşılan polis şiddeti onlarca insanın kör veya sakat kalmasına ve hatta ölmesine sebep oldu.

Yukarıdaki satırlarda aylara yayılmış tarihsel kurgusu içerisinde hatırlamaya çalıştığımız Gezi olaylarının, protestoların amacı neydi? Protestocular neye karşı çıkıyordu, neden direniyordu? Karşı çıkılan “şey” neydi ki direnişi de bu kadar büyük oldu?

B. KARŞI ÇIKILAN “ŞEY”İN KAMUSAL ALANA YANSIMASI

Karşı çıkılan “şey”, bireysel aidiyet ve kimlikler ile Devlet³⁶’in toplum üzerinde kurguladığı tahakkümün ilişkisiydi.

Türkiye gerek Osmanlı İmparatorluğu, gerek nisbeten kısa sayılabilecek cumhuriyet tarihi boyunca dünya üzerindeki tüm devletler gibi savaşı, ihtilalli, askeri darbeli, katliamlı, kanlı dönemlerden geçti.

Alman sosyolog Max Weber devlet kavramını “*belli bir toprak parçası üzerinde fiziksel gücü meşru kullanma tekel*³⁷” olarak ifade etmişti . Yine Weber’den ilerlersek devletin vatandaşlarını kendi koyduğu kurallar ve prensipler çerçevesinde yaşamaya zorlayan, bunlara uyulmadığı takdirde cezalandırma hakkını kendisinde tutan ve hatta yeri geldiğinde *ultima ratio (regum*³⁸)’dan kaçınmayan yani diğer tüm çözüm seçenekleri tükendiğinde uyguladığı fiziksel şiddeti meşrulaştıran bir kurum olarak tanımlandığını görebiliriz. Bu bağlamda Türkiye’nin Weberien bir devlet kavramından uzak olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İşte bu katı ve uzlaşmadan uzak devlet kavramının toplumun tüm kesimleri üzerindeki tahakkümü Gezi Süreci’nin tetiklenmesindeki en büyük nedendir.

Ne var ki bununla beraber Gezi direnişini salt devlet tahakkümünün getirdiği baskı neticesinde kitlelerin özellikle de farklı sosyal çevrelerden gelen, çoğunluğu

³⁶Çalışmanın bazı bölümlerinde devletten bahsederken büyük harf “D” ile yazılmıştır. Bahsi geçen satırlarda bu özel kullanımın sebebi, vurgulamak istediğimiz devlet kavramının Thomas Hobbes’in devlet metaforu Leviathan’ı andıran bir rolü taşırçasına hareket ettiğini gösterebilmektir.

³⁷Weber, Max. *Economie et Société* (1921). Paris: Collection Pocket Agora, 2003, s. 96-100

³⁸Lat. (ultima: son; ratio: akıl, fikir; regum: krallara dair) Kralların son çaresi olarak çevrilebilecek cümle. Richelieu’ye ait bir vecize olup XIV. Louis tarafından savaş topraklarının üzerine yazılmıştır. “Ultima Ratio Regum”.

<https://www.msu.edu/~williss2/carpentier/part3/ultima.html>

Siteye son giriş tarihi: 15.06.2015

üniversite öğrencisi olan dünyayı ellerindeki akıllı telefonlarından takip eden gençlerin bir başkaldırısı, sesini duyurma çabası olarak ifade etmek oldukça yetersiz kalacaktır.

Ülkenin tarihsel sürecinden çok iyi bilmekteyiz ki Gezi direnişi Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet tarihinde devletin gücünü, *sabrını zorlayan* ilk öğrenci veya gençlik hareketi değildi.

Kısaca hatırlamak gerekirse millet iradesini “*kadife eldiven içinde sert bir pençe*³⁹”ye benzeten Adnan Menderes hükümetini 27 Mayıs darbesine götürecektir. Sürece destek veren topluluk o günün Türkiye toplumunun en önemli kesimlerinden biri olan *gençliktir*. Aynı şekilde 1968 yılında Batı'daki gençlik ve öğrenci hareketleri ile aynı zamana denk düşen ancak dönemselsel ve coğrafi şartlar çerçevesinde farklılık göstererek gelişen, sistemi eleştiren ve varolan sistemden değişiklik talep eden yine üniversite öğrencisi gençlerdir.

Oysa 2013 yılında yaşanan Gezi hareketi o güne değin ülke tarihinde yaşanmış tüm sivil hareketlerden ayrılmaktadır. Ayrıldığı nokta ise *birliktelik* unsurudur. Ya da ilerleyen satırlarda inceleyeceğimiz ve üzerinde çalışacağımız ifade ile *cemaat*⁴⁰ unsurudur.

Gezi günleri boyunca Türkiye beklenmedik ve bir o kadar alışagelmelik toplumsal bir sürece tanıklık etti. Aynı şehirde yaşayan ama ayrı mahallelerin insanları ilk defa birlikte ve herhangi bir ülkünün peşinden gitmeden beraber hareket ediyorlardı. Bu daha önceki yıllarda yaşanan toplumsal hareketlerde görmeye alıştığımız üniversite öğrencisi veya aydın profilinin *öğreten kişi* olarak köylü ile topraktan daha çok verim alabilmesi için veya işçi ile *patrona karşı*

³⁹ Adnan Menderes, “Meclis Konuşması”, 28 Kasım 1952, Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri (haz. H. Kılçık), cilt 3, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1991, s. 271.

⁴⁰ Burada “cemaat” kavramının kullanımı dini bir anlam yüklemekten yapılmıştır. Tezde bahsi geçen cemaat bir sosyal bir birlikteliği, ortaklığı, paydaşlığı ifade etmektedir.

hakkını savunabilmesi için kurduğu bilirkşi, uzman, sendikacı ilişkisinden bambaşka bir görüntü çiziyordu.

Çalışmanın bu noktasında bir sonraki bölümde etraflıca incelenecek Nurdan Gürbilek'in Gezi ve Fatih-Harbiye⁴¹ tesbitine parantez açılabilir. Gürbilek, Gezi olaylarına dair yorum ve incelemelerini Peyami Safa'nın İstanbul'un birbirinden farklı yaşam biçimlerinin sürüldüğü iki semtinin hikayesinin anlatıldığı Fatih-Harbiye adlı romanı üzerinden yapıyor. Burada *daaynı şehir ayrı mahalleler* ifadesi ile benzer bir noktaya değinmek istenmektedir.

Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz ki Gezi süresince aynı şehrin bu iki ayrı mahallesinin insanları birbirlerini dinledi, daha önce yanyana gelmediği komşusuna sahip çıktı, şiddetin yaşandığı bir anda yardımına koştu. Sahadaki sosyolojik gözlemlerle ifade edecek olursak; yoga ile namazın, parfüm ile gül suyunun, *Armine* başörtüsü ile *H&M* poşusunun *birlikte* görüldüğü, takım elbiseli plaza çalışanı ile kendisini sosyalist olarak tanımlayan üniversite öğrencisinin *beraber* yemek servisi yaptığı, Anti Kapitalist Müslümanlar ile ateistlerin Yeryüzü Sofraları'nda buluştuğu, ulusalcı, milliyetçi ve kürt bireylerin TOMA'nın tazyikli su şiddetine karşı *beraber* direndiği, toplumun kadın, erkek ve LGBTİ bireylerinin birbirlerine aynı ortamda temas ettiği bir yerdi, Gezi.

C. "EŞİK"TEKİ BULUŞMA

Gezi olayları veya Gezi direnişi söz konusu olduğunda akıllara ilk gelen Gezi Parkı'nın sembole dönüşmüş hali, Taksim Meydanı'ndaki ağaçlıklı yeşil görüntüsü olmakta. Bu bağlamda Gezi Parkı'nı salt *fiziki bir yer* olarak kabul ettiğimizde onu duygusal bir şekilde romantize ettiğimiz gibi algımızı ve düşünce sistemimizi de bu doğrultuda daraltmış oluyoruz. Oysa Gezi hareketini gerçek

⁴¹ Gürbilek, Nurdan. *Sessizin Payı*. İstanbul: Metis, 2015

anlamda anlayabilmek için Gezi'yi temsil ettiği bütün fiziki tanım ve görüntülerden sıyırmak ve onu artık fiziki bir yer olarak değil ama bir *eşik* olarak kabul etmek, çözmeye çalışılan problematikte bize yardımcı olacaktır.

Nurdan Gürbilek'in Gezi olaylarını Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye adlı romanı çerçevesinde değerlendirmektedir⁴². Bir tarafta geleneksel ve dindar insanların mütevazı ama mutlu hayatlar sürdüğü Fatih semti, diğer tarafta alaturka olan her şeye tepki duyan, koca bir ülkenin batı medeniyetine dönük yüzünü temsil eden umarsız, bencil ve zengin Pera (Beyoğlu) ve Nişantaşı.

Peyami Safa'nın 1931 yılında yayınladığı romanda bahsi geçen Fatih-Harbiye hattının tramvay seferlerinin kaldırılışı 1950'li yılların ortasında gerçekleşmiş olsa da aldığı iç göç ile sürekli büyüyen İstanbul'un kent sosyolojisindeki *farazi Fatih-Harbiye hattı* hiç kaldırılmadan, hatta sınırları iyice genişleyen şehirde yeni durakları güzergahına ekleyerek seferlerine devam etti.

1950'li ve 60'lı yıllar gibi çok eskiye uzanmayan bir tarihe kadar sadece birkaç evden oluşan Sultangazi, Beylikdüzü, Arnavutköy gibi İstanbul'un üçra köylerinin bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı büyük ve kalabalık ilçelere dönüşmesi şehrin aldığı iç göçün en büyük göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. 2014 yılında İstanbul nüfusunun 14 milyonu aştığı düşünüldüğünde, bir yaşam ve varoluş alanı olan şehir sadece semtler ve mahalleler arasında yaşanan derin sosyal kırılmaları değil aynı zamanda yeni kimlikleri, kültür biçimleri ve yaşam tarzlarını da içinde barındırmaktadır. Bu kimlikler, şehrin yeni kurulan semtleri veya şehirleşen eski köylerinin birer yansımasıdır.

Örneğin şehrin kuzeyinde bulunan Terkos Gölü çevresinde konumlanmış Arnavutköy bunlardan birisi olarak gösterilebilir. Mübadele öncesi hayvancılıkla

---

⁴²Ibid, s. 85-105

uğraşan Rumların yaşadığı ancak Mübadele sonrası kimlik değiştiren ve göç alan köy, bugün 225 bini aşkın nüfusuyla İstanbul'un dördüncü büyük ilçesidir⁴³. Yine şehrin Anadolu yakasında yer alan Sultanbeyli ilçesi bir başka örnek olarak verilebilir. Bu ilçe 1985 yılında 3600 nüfuslu bir köy iken bugün 300 bini aşmış nüfusu ile şehrin değişen demografik yapısını gözler önüne seren bir örnek olarak öne çıkmaktadır⁴⁴.

İstanbul'un yıllar içerisinde geçirdiği değişimi sadece coğrafi ve demografik bir olay nitelendirmek ve incelemek yeterli olmayacaktır. Şehrin coğrafi sınırları genişleyerek değiştiği gibi kültürel yapısının da aynı süreçte bir değişimden geçtiğini özellikle hatırlamak gerekmektedir. Toplumsal hayatın dinamikleri ve sosyal fenomenleri⁴⁵ şehrin geçirdiği değişimle beraber kendi döngüleri içerisinde kırılmalar, farklılıklar, yok olmalar ve yeniden oluşmalar yaşamaktadır. Bununla beraber şunu görmeliyiz ki tüm bu toplumsal ve sosyal değişimlerle beraber kabuk değiştirenler yalnızca mahalleler, şehirler hatta ülkeler değil dünyanın kendisidir. Gelişen teknoloji ve yaygın internet kullanımı bireyleri, toplumları, ülkeleri kolaylıkla ve hızlı bir şekilde birbirine bağlamakta, birbirinden haberdar olma halini daimi kılmaktadır. Bununla birlikte ifade etmek gerekir ki dünyanın farklı ve uzak coğrafyaları arasında gerçekleşen bu *kablosuz ve özgür komşuluğa* verilen izin ancak devletlerin etkin şekilde uyguladığı *neo-liberal politikaların ehlileştiği toplumlarda* mümkün olmaktadır.

Peyami Safa'nın düz bir çizgi olarak çizdiği Fatih-Harbiye hattı günümüz İstanbul'unda Beylikdüzü'nden Dudullu'ya kadar kendisine uzun ve geniş bir alan çiziyor. Buna rağmen varlığını yine kırılmalara ve derin ayrıştırılmalara meyilli bir noktada tutuyor. Hattın her iki tarafındaki *aktörler*, özellikle de Gezi

⁴³ Bilgin, Candan & Yarış, İbrahim. *İstanbul'un Yüzleri, İstanbul'un 100 Köyü*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2011

⁴⁴ T.C. Sultanbeyli Belediyesi
www.sultanbeyli.bel.tr
siteye son giriş tarihi: 15.06.2015

⁴⁵ Durkheim, Emile. *Les Regles de la Méthode Sociologique*, (1895). Paris: PUF, 1986

tecrübesinden sonra birbirlerini biliyorlar ve birbirlerinden haberdarlar. Aynı şekilde gelecekte bir zaman *bir kez daha birbirlerine temas edebilecekleri ihtimalini* kendilerinde saklı tutuyorlar.

Peki ne zaman? Gündelik hayatlarında birbirleri ile karşılaşmayan, karşılaşsa dahi birbirine temas etmeyen hatta diğerini farketmeyen bireyler nasıl, ne zaman, hangi şartlarda ama her şeyden önemlisi neden birbirlerine temas etme ihtiyacı hissedebilirler?

D. “EŞİK”TEKİ CEMAATİN ESRİMESİ⁴⁶

Gezi hareketinin beklenmedik gelişi, yaydığı coşkusu, insanları biraraya getiren çekim gücü gerek iktidar yöneticileri gerek toplum üzerinde bugüne kadar deneyimlenmemiş bir etki yarattı. Toplumun özellikle de büyük şehirlerde kentli hayat süren kesiminden gelen tepki şaşkınlık, yer yer heyecan ve coşku, kimi zaman destek iken yine toplumun iktidara yakın olan tarafından gelen tepkiler ise benzer bir şaşkınlık ile beraber endişe, tedirginlik ve bocalama idi. Birbirinden farklı kesimlerin verdiği bu tepkiler içerisinde ortak tepkinin *şaşkınlık* olduğu ise dikkat çekicidir.

Önceki sayfalarda benzer örneklerini saydığımız gibi Gezi hareketi ülke tarihinde yaşanmış ilk toplumsal hareket değildi. Aksine tarih boyunca sayısız isyan, protesto gösterisi toplumun farklı kesimleri tarafından gerçekleştirildi. Bunun neticesinde gerek toplumun kendisi, gerek karşıt otorite figürü olarak Devlet, örgütlenmiş toplumsal hareketler karşısında kendisini nerede ve nasıl konumlandıracağı bilgisine ve deneyimine sahipti.

---

⁴⁶ İngilizcedeki “ecstasy” kelimesinin türkçe karşılığı olan “esrime” kelimesi çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde “kişinin kendinden geçme hali”nin ifadesi olarak kullanılacaktır.

Oysa Gezi hareketi daha önce hiç deneyimlenmemiş bir olgu olarak ortaya çıkmıştı. Öncelikle benzer temalara, sorunlara değinen farklı toplumsal hareketler gibi örgütlenmiş bir hareket değildi. Öne çıkan ve arkasından kitleleri sürükleyen karizmatik bir lider veya önder hareketin başını çekmiyordu. Savunulan veya takip edilen bir ülkü yoktu. Toplumun farklı sosyal sınıflarından, farklı siyasi görüşlere sahip, farklı meslek gruplarına ait insanlar herhangi bir kaos veya kargaşa yaratmayacak veya harekete zarar vermeyecek şekilde toplanıyordu (çöplerin toplanması, revir, vb). Bireyler, herhangi bir örgüt ve görev dağılım şeması bulunmayan aktif bir sosyal hareket içerisinde *birlikte* hareket ediyorlardı.

Birlikte. Fatih-Harbiye hattı sakinlerinin *birlikte* hareket etmesi nasıl mümkün oldu? Ve her şeyden daha önemlisi bu *birlikte* yürüyüş karşısında Devlet neden bu kadar korktu?

Çalışmanın geldiği bu noktada sorduğu sorular ve kurguladığı düşünce biçimi ile yolumuzu aydınlatan İtalyan felsefeci Giorgio Agamben olacaktır. *Gelmekte Olan Ortaklık*⁴⁷ adlı çalışması üzerinden yukarıda sorulan sorulara cevap aranacaktır. “Tekillik”, “cemaat”, “toplum”, “otorite” gibi kavramların ele alındığı bu çalışma üzerinden bir paragraf açmaya çalışılacaktır.

Öncelikle ilerleyen satırlarda sıklıkla kullanılacak kavramlardan olan *cemaatin*, Agamben’in çalışması “*Gelmekte Olan Ortaklık*”taki *ortaklık* ile aynı kavram olduğunu belirtmekte yarar var. Agamben okumalarında rastlanancemaat kavramı çalışmanın en dikkat çekici noktalarından biri olarak durmaktadır. Ne var ki ilerleyen satırlarda bahsedilecek *cemaati* anlayabilmek için yola *tekil* ile çıkmak gerekmektedir.

Giorgio Agamben “*Gelmekte olan ortaklık*”ın girişini Latince bir cümle ile yapar: “*quodlibet ens est unum, verum, bonum seu perfectum*”.⁴⁸ Türkçe ifadesi ile

⁴⁷Agamben, Giorgio. *Gelmekte Olan Ortaklık*. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2012

⁴⁸Ibid, s. 11

“herhangi bir kendilik tektir, hakikidir, iyidir veya mükemmeldir” cümlesinin bizlere söylemek istediği herhangiinin saf tekilliğin figürü olduğu, “olduğu haliyle”- *en tant que tel*⁴⁹-olarak dışavurulan tekilliğin ise “ne olduğu önemsiz”, “arzu edilen” ve “sevilen” olduğudur. Agamben, bununardından “herhangi tekilliğin bir kimliği yoktur” diye devam eder.

Bu bağlamda Agamben’in ifadesinden ilerlersek Gezi hareketinin katılanları ve destekçileri “herhangi” yani “tekil” yani “ne olduğu önemsiz” yani “sevilen” olarak orada bulunmaktaydılar. O güne kadar sahip oldukları ve savundukları kimliklerin Gezi’de bir önemi yoktu. *Müslüman, ateist, anti-kapitalist, kapitalist, aktivist, feminist, plaza insanı, sosyalist düşünce derneği üyesi, akademisyen, avukat, ulusalcı, komünist, kemalist, ekolojist, vegan, anarşist, muhafazakar, milliyetçi, Alevi, Kürt, militarist, yogi, anne, kadın, erkek, LGBTİ birey ...* Toplumsal yaşamda aktörlerin üzerinde taşıdığı tüm bu sosyal, etnik, dini, kimlikler Gezi’de geçerliliklerini kaybetmişti. Aidiyetlerini askıya alan ve artık “tekil” olan aktörler “eşiğe” yani Gezi’ye gelmişti. Bir eşik olarak Gezi, “saf tekillik figürü herhangi birey”lerin bulunduğu yeri temsil ediyordu. Daha anlaşılır bir ifade ile söylemek gerekirse; Gezi yukarıda saydığımız tüm sosyal statü ve sıfatlara sahip bireylerin, bireysel kimliklerini kaybetmeden ancak buldukları ortak hareket içerisinde ortak bir kimlik yaratmaya çalışmadığı bir yerdi.

Askıya aldıkları kimlikleri ile eşikte tekil olarak varolan aktörler artık kendi yarattıkları bir *cemaatin* içinde bulunuyorlardı. Bu cemaatin içerisinde sosyal, etnik, dini kimlikler ve yahut stigmatlar⁵⁰ yer almıyordu. Oysa biz cemaatin kelime anlamının “ortak bir ideolojiye ya da kimlik duygusuna dayanan özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünü” olduğunu bilmekteyiz. O

⁴⁹ Burada metnin türkçe tercümesinin yetersiz kalan ve orijinal metni doğru ifade etmeyen yanlış kelime kullanımları sebebiyle fransızca okuduğumuz metinden doğru şekilde ifade edeceğine inandığımız halindeki fransızca kelimeyi koymanın çalışmada yeri olması gerektiğine inanmaktayız. Metnin türkçe tercümesinin eksikliği ve yanlışlığı çalışmamızın zorlayıcı noktalardan biri olmuştur.

⁵⁰Goffman, Erving. *Stigmat Les Usages Sociaux des Handicaps*. Paris: Les Editions de Minuit, Collection “Le Sens Commun”, 1975

halde kimliklerden, sıfatlardan, tanımlardan arınmış ve ortak bir inanışın peşinden koşmayan tekil bireylerin oluşturduğu bir *cemaat* nasıl varolabiliyordu?

Gelinen bu noktada tezin ilerlemesine büyük katkı sağlayacağını düşündüğümüz bir başka felsefeci olan Jean-Luc Nancy ve *La Communauté Désouvrée*⁵¹ adlı çalışmasına kısa bir parantez açmak doğru olacaktır. Nancy, tekilliği “*arkasında hiçbir şey olmayan, fon olmayan fon*” veya *tekillik paylaşımının birbirine girişikliğinin yarattığı derinliğin genişliği* olarak açıklıyor. Bu tekillik içerisinde “tekilliğin dışında kalan tekilliğin” sınırlarını belirleyen öğelerin mevcut olduğu görülmektedir. Aynı şekilde tekil birey, kendi tekilliğinin sınırlarında ötekinin tekilliğinin sınırları ile yani “alterité⁵²” sınırları içerisinde varoluyor. Hem ihtişamlı hem de sefil halinin ortaya çıkışı bunu göstermekte⁵³. Nancy, tekilliğin sınırlarının bir başta tekil varlığın sınırları içerisinde varolduğunu söylüyor. Cemaat ise, “bir başka tekil varlık olmadan varolamayan tekil varlığın temel ve ontolojik bir sosyal ilişki içerisinde olma hali”nin neticesi olarak ifade ediliyor⁵⁴. Kendileri olmaktan çıkmış, taşıdıkları kimliklerden sıyrılmış tekil bireylerin ulaştığı bilinç ise bize “*ek-statis*” i işaret ediyor ki bu da asıl parmak basmak istediğimiz nokta oluyor.

Ekstaz kelimesini etimolojik olarak açtığımızda kökeninin eski yunancadan gelmekte olup iki ayrı kelime olan dışarıda (ex) ve durmak (stasis) kelimelerinin birleşimi neticesinde yeni bir kelimeye “*ekstasis*”e yani “kendinin dışında olma hali”ne dönüştüğünü görüyoruz. Bu durumda önceki satırlarda belirtildiği gibi

---

⁵¹Nancy, Jean-Luc. *La Communauté Désouvrée*. Paris: Christian Bourgeois Editeur, Collection “Détroits”, Edition Revue et Augmentée, 2004

⁵² Nancy’in kitabında geçtiği hali ile “*altérité*” olarak kullanmayı tercih ettik. Fransız filozof Emmanuel Levinas’ın kurguladığı *alterité* kavramının türkçeye “başkalık” olarak çevrilse de Levinas bu kavramında “*ötekiyi (başkasını) kendi farklılığı içerisinde tanımak, öteki (başkası) olanın karakteri*” olarak vurguluyor.

⁵³Ibid. s. 70

⁵⁴Ibid. s. 72

kendisi dışında tekil olmuş bireylerin oluşturduğu cemaati aynı zamanda bir “ek-statis”⁵⁵ hali, yani “kendinin dışına çıkma hali” doğurmaktadır. -

Daha basit bir söylem ile ifade etmeye çalışırsak “eşiğ(k)”e gelmiş, orada “herhangi” olarak bulunan “tekil”ler içine girdikleri “ek-statis” halinin yarattığı “esrime” ile yeni bir cemaatin kurgulanmasını sağlıyor. Bizim Gezi’de tanıklık ettiğimiz, geleneksel sosyal bilimciliğin açıklamakta yetersiz kaldığı, iktidarın ise hiç beklemediği şekilde karşısında çaresiz kaldığı *cemaat* böyle bir oluşumun sonucu idi.

Gezi’de yaşananlar bizlere yukarıda anlatmaya çalıştığımız *ek-statis cemaatin esrimesini* kanıtlar şekilde. Polise sapan atan teyze, TOMA’ya karşı elinde gitarı ile şarkı söyleyen genç, TOMA’ya karşı çıplak duran adam, Taksim Meydanı’ndaki Duran Adam, sabahın erken saatlerinde Kadıköy’den Taksim’e Boğaz Köprüsü’nü geçerek yürüyen insanlar, ÇARŞI’ nın TOMA’yı ele geçirmesi, gaz maskesi ile sema dansı yapan direnişçi dünyanın başka coğrafyalarında gerçekleşen #occupy direnişlerinden Gezi’yi farklı kılıyordu. Bu fark da belirttiğimiz eşikte oluşan cemaat ve onun esrimesi idi.

---

⁵⁵Çalışmamızda bundan sonra kelime ek-statis olarak kullanılacaktır.

3. EŞİĞİN DİLİ VE İFADE ARAÇLARI

A. Duvar Yazısı ve Graffiti'nin Tarihi

Tarih boyunca insanoğlu kendini ifade etme ve bunu farklı yöntemlerle yapma arzusu taşımıştır. Günümüzde resim, edebiyat, sinema, müzik, mimari gibi sanat dalları bu arzunun binlerce yıllık tarihini bizlere sunsa da, bu ifade biçiminin önemini kavrayabilmek için insanoğlunun duvarlar üzerinden kendisini ifade etmeye başladığı ilk çağlara, ilk medeniyetlere gitmek doğru olacaktır.

Bugün öncelikle arkeoloji alanında karşımıza çıkan *graffito* çağdaş sokak sanatı *graffiti* teriminin tekil kullanımı olup, etimolojik olarak kökenini antik yunanca *yazmak* anlamına gelen *grapho* kelimesinden almaktadır. Eski Mısır dönemine ait Rosetta Taşı, Pompei şehrinin yol göstermede kullandığı taşlara işlenmiş fallik figürleri, Guetamala'da bulunan Tikal Tapınağı'ndaki Maya kültürüne ait çizimler ve yahut Ayasofya Müzesi'ni ziyaret ettiğimizde karşımıza çıkan, pagan topluluk Vikinglerin dönemin Doğu Roma İmparatorluğu başkenti Constantinopolis'e düzenlediği seferler neticesinde *Haldvan* isimli bir askerin kendi ismini duvara kazınması *graffito* örnekleri arasında sayılabilir.

20. yüzyıla geldiğimizde ise, bir sokak sanatı olarak kabul edilen graffitinin hip hop müziği ve kültürü ile derin bir bağı olduğunu görülmektedir. Her ne kadar graffiti 1970'li yıllar ile kendisini göstermeye başladıysa da, gerek Antik Roma şehri Pompei'deki Villa dei Misteri'de bulunan fresklerin, gerek 1930'larda Diego Rivera'nın Mexico City duvarlarına çizdiği devasa resimlerin ve hatta 2. Dünya Savaşı sırasında Amerikan askerlerinin duvarlara yazması ile ünlenen "*Kilroy Was Here*" sloganının çağdaş graffitinin doğuşunun temellerini attığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1967 yılına geldiğimizde ilk çağdaş graffiti writer⁵⁶ olan CORNBREAD ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Philadelphia şehrinin duvarlarında tanışıyoruz. Şehrin sokaklarını kendisine seçtiği *nickname*⁵⁷ olan CORNBREAD imzası ile donatan Darryl McCray, bilinen ilk çağdaş graffiti writer'ı olarak kabul ediliyor⁵⁸. 1971 yılında ise *graffiti writer* olarak ünlenerek ismini duyuran hatta The New York Times'ta hakkında bir makale çıkan ilk isim New York'lu TAKI 183⁵⁹ oluyor.

Tarihsel süreçten olduğu kadar popüler kültür verilerinden bilmekteyiz ki graffiti sanatı New York şehrinde yıldızlaşıyor ve hafızalarda bu şehir ile özdeşleşiyor. Bununla beraber graffitinin New York'a yöneldiği 1970'lerin ilk yıllarının ülkenin siyah toplumu için köklü bir değişimin yaşandığı dönemleri temsil ettiğinin altını çizmeliyiz.

1954-1968 yılları arası yaşanan zorlu *Sivil Haklar Hareketi*⁶⁰ neticesinde Amerika'nın siyah toplumu, kendisini toplumun geri kalanından dışlayan ayrımcılık ve eşitsizlik içeren kanunların iptali ve Sivil Haklar Kanunu'nun imzalanması ile yeni bir döneme girdi. Bu yeni dönemle beraber ülkenin siyah toplumu daha eşitlikçi, daha özgür ve geçmişe nazaran daha az tedirginlik içeren bir yaşam kültürü ile tanıştı.

Altmışlı yılları Muhammed Ali'nin "*Siyah güzeldir*⁶¹" hareketine destek vermesi veya aktivist, marksist, antikapitalist ve yeri geldiğinde şiddet uygulama taraftarı olan *Siyah Panterler*⁶² hareketi gibi özgürlükçü ve direnişçi bir söylemin

⁵⁶Graffiti yapan kişiye verilen isim ve çalışmamızda aynı orijinal dilinde kullanılacaktır.

⁵⁷Takma isim

⁵⁸Felisbret, DEAL CIA ,Eric & Felisbret, SPAR ONE, Luke. *Graffiti New York*. New York: Abrams, 2009.

⁵⁹http://taki183.net/pdf/taki_183_nytimes.pdf

siteye son giriş tarihi: 11.06.2015

⁶⁰"Congress and Civil Rights Act of 1964". National Archives and Records Administration.

http://www.archives.gov/exhibits/treasures_of_congress/text/page24_text.html

siteye son giriş tarihi: 20. 06. 2015

⁶¹"Black is beautiful"

⁶²Black Panther Party (Wikipedia)

kurguladığı bir ruh halinde geçiren siyah toplum, elde ettikleri siyasi ve toplumsal kazanımlarla beraber 1970’li yıllarda kendilerini daha özgür, daha kaygısız ve hatta daha eğlenen bir döneme bıraktılar. Toplumun değişen konjonktürü ile beraber siyah müzik de aynı yöne doğru değişti. O güne değin çalışmamıza başlığını veren Gil Scott-Heron gibi siyah topluma sosyal içerikli, eğitsel mesajlar verme kaygısı taşıyan müzisyenlerin yerini karşısındakine öğüt vermek yerine onu eğlendirme arzusu güdenler aldı ve disko müziği böyle bir ruh halinin ifadesi oldu; *özgür, kaygısız* hatta *hedonist*.

Yetmişli yılların sonuna gelindiğinde sadece siyah toplumu değil neredeyse tüm Amerika bu “Güzel Zamanlar⁶³” ruh halinde yaşıyordu. Amerika, zenginliğin ve mutluluğun daimi olduğu, tükettikçe daha mutlu olan güzel insanların ülkesini temsil ediyordu. Ne var ki *güzel zamanlar* kısa sürdü ve şarkının piyasaya sürülmesinden bir yıl sonra 1980’de Ronald Reagan A.B.D. başkanı seçildi⁶⁴. Ronald Reagan’ın başa geçmesi ile beraber neo-liberalizm bütün ülkede büyük bir atağa geçti. Serbest pazar ekonomisi zaten Amerika’nın ekonomik üretimini ucuz işgücüne sahip üçüncü dünya ülkelere taşınmasına yön vermiş ve *de-endüstriyalizasyon*’u başlatmıştı. Bu bağlamda New York şehrinin beş ilçesinden Manhattan hariç geri kalanları yani Brooklyn, Queens, The Bronx ve Staten Island’ın üretim yapan fabrikaları kapanmış, yüzbinlerce işçi işini kaybetmiş, o güne değin ilçelere hareketlilik ve istihdam sağlayan fabrikaların kapanmasıyla dev fabrika binaları sıra ile metruk ve terk edilmiş depolara dönüşmüştü. New York şehrinin Ronald Reagan iktidarındaki neo-liberal politikadan aldığı darbeden en çok etkilenen ilçesi ise The Bronx’tu. O dönemlerdeki The Bronx, gazeteci ve yazar Nelson George’ a göre “*yeryüzünde yaşamak isteyeceğin en son yer*⁶⁵” olarak hip hop müziğinin de çıkış noktası olacaktır.

Bugün bilmekteyiz ki 1970’lerin sonunda The Bronx’ tan çıkıp Queens’e ve ardından bütün dünyaya yayılan *hip hop* müziği artık o günlerde temsil ettiği *alt*

⁶³“Good Times” B. Edwards & N. Rodgers imzalı 1979 tarihli bir Chic şarkısı.

⁶⁴ Zat, Erdir. “20 Yılın Ardından Hip Hop”, ROLL, Aralık 1999, Sayı: 37

⁶⁵Ibid. 8

*kültür*ün bir dışavurumu olarak varolmamaktadır. Aksine artık *hip hop* olarak değil *rap* olarak bilinmekte ve alt kültürden ziyade ana akım kültürün kendisini temsiliyete geçmiş durumdadır. Bununla beraber hip hop'un doğuşu bizim çalışma alanımız sokak kültürü ve sokak sanatı graffiti ile doğrudan ilintili. Bu doğrultuda New York'un de-endüstriyalizasyon döneminin yaşandığı seksenli yıllara geri döndüğümüzde The Bronx ve Queens gibi ilçelerde olduğu gibi Manhattan'ın kuzeyinde kalan ve çoğunlukla siyahların ve hispanik⁶⁶lerin yaşadığı Harlem, Spanish Harlem, Sugarhill gibi mahallelerde mavi yakalı işçi sınıfı süresiz bir işsizlikle mücadele ediyor, sokaklardaki şiddet artıyor, bu ilçelerdeki okullara gönderilecek öğretmen bulunamıyor ve kapanan fabrikaların metruk binaları bir kuşağın heba olmasına sebep olacak olan *crack* isimli yeni bilinmeye başlayan bir uyuşturucunun kullanım alanına dönüşüyordu.

Eğlenceli ve uçarı ruh halini temsil eden disko müziğinin hemen ardından doğan hip hop müziği yukardaki satırlarda ifade ettiğimiz gibi şiddetin, işsizliğin, yoksulluğun hüküm sürdüğü bir sosyal ortamda geliyordu. Şehrin fakir ve ihmal edilmiş semtlerinin gençleri ellerindeki müzik albümleri⁶⁷ ve eski elektronik teçhizat ile farkında olmadan yeni bir müzik akımı geliştiriyordu. Sözleri The Last Poets veya Gil Scot-Heron'u aratmayacak kadar güncel ve politik olan hip hop sadece popüler müzikte çığır açtığı müzikal pencereden değil, kültürel olarak da siyah toplumunu besliyor, kendisini ifade etmesine olanak sağlıyordu. Hip hop'un bir *kültür* olarak gelişmesinin en büyük sebeplerinden biri sadece melodi üzerine kurulu olmayıp, öncelikle *mc* olmak üzere *breakdance* ve *graffiti* gibi unsurları da kapsıyor olmasıydı. O yıllarda *hip hop* denildiğinde akıllara yalnızca şarkının melodisi değil, onunla beraber dj'e eşlik eden ve şarkının yaratılmasındaki en kalıcı unsur olan sözleri doğaçlama veya önceden hazırlanmış olarak melodiye ekleyen *mc*⁶⁸, *breakdance* yapan *b boy*⁶⁹ veya *fly girl*⁷⁰,ve *graffiti* oluyordu.

⁶⁶ Kökleri Meksika, Porto Riko, Küba, Orta ve Güney Amerika ülkelere dayanan kişi.

⁶⁷Çoğunlukla plak formatındaki 60-70'li yılların soul ve funk albümleri

⁶⁸Master of Ceremony

⁶⁹Breakdance yapan, profesyonel dansçı olmayan erkek

⁷⁰Breakdance yapan, profesyonel dansçı olmayan kız

Saydığımız bu unsurların hepsi bir araya gelip bir sokak kültürünü veya bir başka deyişle bir alt kültürü görünür hale getiriyorlardı.

Önceleri *writer*'ların kendi isimlerini şehrin duvarlarına *tag*⁷¹lemesi ile başlayan graffiti, hızla gelişen bu sokak kültürü neticesinde şehrin sadece duvarlarında değil, tren ve metro vagonlarında görülmeye başlanmıştır. Graffiti artık sadece TAKI 183, Futura 2000 veya SAMO gibi bilinen *writer*'ların imzalarını duvarlara taşıyor, onları takip eden onlarca sanatçının yarattığı figürler, hikayeler duvarları, tren vagonlarını süslüyordu. Düşüncenin, başkaldırının, tepkinin *graffiti* olarak dışavurumu bir sanat dalı olarak kabul görmeye başladıysa da kamu kuruluşları ve ana akım medya için graffiti bir *vandalizm* örneğini yansıtıyordu.

Yetmişli yıllardan günümüze geldiğimizde ise artık graffiti sanatının bambaşka bir yerde bulunduğunu görüyoruz. New York'un yoksul mahallerinden çıkmış graffitiye bugün dünyanın hemen her noktasında rastlayabilmekteyiz. Böylesine bir etkileşimin yarattığı etkiye bir araştırmacı hayranlığı duymakla beraber graffitinin kabuk değiştirmesine de tanıklık etmekteyiz. Günümüzde graffiti bir alt kültür temsilcisi olarak değil, aksine kültürün başarılı ve hayranlık uyandıran bir temsilcisi olarak karşımıza çıkıyor. Graffitinin ilk doğduğu yıllarda polisten kaçarak duvarları boyayanlar bugün eserlerini dünya çapında önemli galeri ve müzelerde sergileyebiliyor, lüks tüketim moda markalarıyla ticari işbirliklerine gidiyor, dünyanın çeşitli coğrafyalarında konferanslara, seminerlere konuşmacı veya sanatçı olarak davet ediliyorlar.

Temel felsefe bilgilerimize dayanarak *suyun aynı akmadığına*, hiçbir şeyin aynı kalmadığına inandığımız için graffiti kültürü veya bir başka *toplumsal fenomenin* geçirdiği bu doğal değişime şaşırıyoruz. Ne var ki sosyolojik olarak toplum dinamiklerinin zaman içerisindeki değişimlerini ilginç buluyoruz. Graffiti veya hip hop örneğinde olduğu gibi büyük şehrin yoksul arka sokaklarından çıkıp

---

⁷¹Graffitinin en basit ve temel hali sanatçının ismini (nickname) duvara sprey boya ile yazması.

“Çakaya İnanma⁷²” dedikten sonra geçen on yılda “Bling Bling⁷³”e gidilmesinin veya dünyaca bilinen graffiti sanatçısı Futura 2000’nin ünlü konyak markası Hennessy için özel bir tasarım⁷⁴ yapmasının kültürel ve sosyolojik açıdan nerede durduğunu merak ettiğimiz kadar seçimlerimizle kendimizi farklılaştırdığımızı, çoğunluktan ayrı kıldığımızı düşünürken aslında ne kadar ehlileştirildiğimizi de kendimize sormaktayız.

B. 1960’lı Yıllar Ve Siyaset Dili

“ 12 Mart öncesi birkaç afiş, bildiri gibi nedenlerden gözaltına alınıp bırakılmışım... Bildiriler yazılırken değil ama bildiri ve afiş basımında, bildiri dağıtmakta ve gece afişlemelerinde kadınlar vardı.⁷⁵”

Çalışmamızın ikinci bölümünde Türkiye toplumunda öğrencilerin, gençlerin veya halkın Devlet’e karşı çıkma, haklarını talep etme, boyun eğmeme sürecini incelediğimizde gelinen yolun azımsanmayacak kadar uzun, bir o kadar kanlı ve şiddet içerikli olduğunu görmüştük. Köklü bir idare geleneğine sahip Osmanlı İmparatorluğu’nun ardından kurulan Cumhuriyet’in getirdiği yönetim biçimi çok sesli ve çok kültürlü bir demokrasi olmamıştır. Aksine tek partili emekleme yıllarını takip eden askeri darbeler, ihtilaller neticesinde halk ve Devlet arasında inşa edilen *duvar*, çoğunlukla taraflar arasındaki tek bağ olmuştur. Bu farazi duvar toplumun *aktörleri* ve Otorite arasındaki ilişkiyi etkilediği gibi, bireyin

⁷² Public Enemy. “Don’t Believe The Hype”. It Takes A Nation of Millions to Hold Us Back, Def Jam Records, 1988

⁷³B.G. Chopper. “Bling Bling”. City In The Ghetto, Cash Money, 1998

⁷⁴ <http://www.complex.com/style/2012/07/hennessy-x-futura-2000-limited-edition-cognac>

⁷⁵Mater, Nadire. *Sokak Güzeldir, 68’de Ne Oldu?* İstanbul: Metis, 2009, s. 117

kendisiyle olan ilişkisini de etkilemiştir. Askeri yönetimlerin getirdiği baskı ve yasaklar, kolluk kuvvetlerince uyguladığı kurallar, toplatılan kitaplar, yasaklanan isimler gibi gündelik hayatı etkileyen onlarca unsur bu duvarın tuğlalarını oluşturuyordu.

Duvar bir simge olarak bireyler ve Devlet arasında ayrıştırıcı ve uzaklaştırıcı bir noktada gibi duruyor olsa da tarih boyunca gerek fiziksel, gerek farazi olarak halklara bir dikey düzlemden çok daha fazlasını ifade etmiştir. 1961 yılında Berlin şehrinin ortasına örülmeye başlayan ve yıkımına değin şehri şehri ikiye ayıran Berlin Duvarı insanlık için utancın bir göstergesi kabul edildiği gibi, Çin Seddi veya Hadrianus Duvarı gibi yapılar insanoğlunun becerisini, gücünü ve dirayetini temsil etmiştir.

Birey için *duvar* öncelikle bir engeli simgelemekte. *Duvarın* karşısında “kısıtlandığı”, “kısıtıldığı” duygusunu hissetmekle beraber bu engeli kendisini ifade etmekte kullandığı bir araç olarak da görmekte.

Graffiti kültürünü incelediğimiz bölümde belirttiğimiz gibi *duvar* insanoğlu için mağarada yaşadığı dönemden günümüze kadar geçen tarihsel süreçte bir iletişim aracı, varlığının kanıtı olarak imzasını attığı, hislerini ya da savunduğu düşüncelerin bir ifade alanını temsil etmekte. Şunu çok iyi bilmekteyiz ki dünyanın farklı coğrafyalarında yerleşik farklı toplumlarında yüzyıllar boyunca duvarlar politik veya apolitik sloganları taşımış, yüklendiği mesajı sahiplerine ulaştırmıştır.

Çağdaş örneklerinden bazılarını saymak gerekirse; 1960’lı yılların sonunda ünlü İngiliz müzisyen Eric Clapton’a duyulan hayranlığın “*Clapton tanrıdır*⁷⁶” şeklinde Londra duvarlarına yansması, Margaret Thatcher’ın eğitim ve bilim bakanı olduğu 1971 yılında okullarda bedava süt dağıtımını bütçe kesintisi

---

⁷⁶ “Clapton is God”.

sebebiyle kaldırması ile ortaya çıkan “*Süt hırsızı Thatcher*”⁷⁷ cümlesinin bütün İngiltere duvarlarına yayılması, 20. Yüzyılın en önemli toplumsal hareketlerinden olan 68 Hareketi sırasında Paris duvarlarındaki “*Yasaklamak yasaktır*”⁷⁸ sloganının evrenselleşmesi veya 2000’li yılların ortasına dek süren Kuzey İrlanda’nın Katolik-Protestan sorununun Derry şehrinin duvarlarında görülen “*Kanunları ihlal edenler kanun yapıcılar olduğunda orada kanun yoktur*”⁷⁹ cümlesini duvarlar üzerinden tarihe geçmiş ve hafızalara kazınmış örnekler olarak gösterebiliriz.

Türkiye’ye bakıldığında ise öncelikle gündelik ve toplumsal hayatta *dışarda* olmanın toplumun yaşam kültürü için yeni sayılabilecek bir olgu olduğu söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet’in ilk on yılları boyunca İslam ve doğu kültüründen gelen *mahrem* algısının toplumun katmanları üzerindeki etkisi sebebiyle toplumsal ve gündelik yaşam parklar, bahçeler, yeme-içme mekanları, kütüphane gibi açık veya kapalı kamusal alanlardan ziyade hanelerde ya da kimi varlıklı evlerin avlularında, geniş bahçelerinde geçmekteydi. Bununla beraber toplumsal yaşamda özellikle de 19. Yüzyıldan itibaren, Tanzimat Dönemi edebiyatçılarından Rezaizade Mahmet Ekrem’in *Araba Sevdası*⁸⁰ isimli romanının kahramanı *Bihruz Bey* gibi Çamlıca bahçelerinde *lando* ile gezen dönemin Osmanlısı’nda batı medeniyeti düşünce sisteminden etkilenmiş ve yeniliklerin takipçisi olmuşların bulunduğunu eklemeliyiz. Ancak bu örneklerin varlıklı, belli bir zümre mensubu, batılı tarzda bir eğitim görmüş Osmanlı toplumunun azınlık bir kesimini temsil eden bireyler veya topluluklar olduklarını hatırlatmak doğru olacaktır.

Tanzimat Dönemi’nin ardından gelen I. ve II. Meşrutiyet ile beraber Osmanlı İmparatorluğu hukuki, askeri ve sosyal alanlarda reformlara yönelse de siyasi açıdan komşuları ile savaştığı, Balkan isyanlarının ve toprak kayıplarının olduğu

⁷⁷ “Thatcher the milk snatcher”.

⁷⁸“Il est interdit d’interdire”.

⁷⁹“ When the law breakers are the law makers there’s no law”.

⁸⁰Rezaizade, Mahmut Ekrem. *Araba Sevdası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

gibi 31 Mart Vakası⁸¹ veya Sultanahmet Mitingi⁸² gibi halk ayaklanmaları, protestolarının yaşandığı bir dönemin de içinde bulunmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanmış önemli toplumsal ve siyasi olaylara kısa da olsa değinilmesinin sebebi, kapalı yaşayan bir toplumun 20. Yüzyıldan itibaren içine girdiği evrimi ilerleyen satırlarda yapılacak çalışmanın sınırları içerisinde kalarak okuma niyetidir.

Önceki bölümlerde görüldüğü gibi XX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye öğrenci ve gençlik hareketleri ile tanışmaktadır. Bu toplumsal hareketlilikte II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanan ve modernleşen batı dünyasının etkisi olduğu kadar, Darülfünun (1863), Mühendishane-i Bahri Hümayun (1773) veya Mekteb-i Sanay-i Nefis-i Şahane (1882) gibi Osmanlı döneminde kurulmuş köklü yüksek eğitim kurumlarının İstanbul Üniversitesi (1933), İstanbul Teknik Üniversitesi (1944) ve Güzel Sanatlar Akademisi (1928) olarak modern ve özerk üniversitelere dönüşmesinin de etkisi olmuştur.

Tüm dünyada 60'lı yıllar siyasi ve toplumsal alanlarda gerçek bir hareketlilik içerisinde yaşanıyordu. Bir yanda Vietnam Savaşı⁸³, Çin Kültür Devrimi⁸⁴, Yunan Askeri Darbesi⁸⁵ yaşanırken bir diğer tarafta savaş karşıtı gösteriler artıyor, Amerika'da *hippie* hareketi doğuyor, Prag Baharı⁸⁶ gerçekleşiyordu. Aynı şekilde Fransa'da doğan ve tüm dünyayı siyasi olarak etkileyen, politik tarihin en önemli sivil hareketlerinden biri olan *68 Hareketi*'nin etkileri çok geçmeden Türkiye'de görülmeye başlanmıştır. Bu hareket Türkiye siyaset tarihi açısından bir dönüm noktasını işaret ediyordu. Öğrenciler ve gençler daha özgürlükçü, daha reformist hatta daha sosyalist eğilimli bir gelecek için talepte bulunuyor, Devlet'e seslerini

⁸¹II. Meşrutiyet'in ilanından sonra (1908) İstanbul'da yönetime karşı girişilen ayaklanma. Rumi tarih ile 31 Mart 1325'te (13 Nisan 1909) çıktığı için bu adla anılmıştır. "31 Mart Olayı." Ana Britannica. 15. Basım. Cilt 17. İstanbul: Ana Yayıncılık ve A.Ş. , 1990, s. 258

⁸²İzmir'in Yunanlılarca işgalinden İstanbul'da yapılan büyük protesto mitingi (23 Mayıs 1919). "Sultanahmet Mitingi." Ana Britannica. 15. Basım. Cilt 20. İstanbul: Ana Yayıncılık ve A.Ş., 1990, s. 126

⁸³1955-1975

⁸⁴1966-1976

⁸⁵21.04.1967

⁸⁶05.01-21.08.1968

duyurabilmek için sokağa çıkıyor ve her şeyden önemlisi hareketi sokak ile şekillendiriyorlardı.

Tam da burada Türkiye özelinde bir hatırlatma yapmak doğru olacaktır: Mustafa Kemal Atatürk'ün 1927 tarihinde yazdığı Nutuk, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ile biter. “ *Ey Türk Gençliği, Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir* ” cümlesi başlayan Gençliğe Hitabe, ilkokuldan itibaren Türkiye sınırları içerisindeki bütün eğitim-öğretim kurumlarının duvarlarında yer almakta olduğu gibi öğrencilerden Hitabe'yi ezberlemeleri beklenmektedir. Cumhuriyet rejiminin çocuk-genç bireyler üzerindeki bu sistematik bilinç çalışması neticesinde Gençliğe Hitabe öğrencilerin sadece ezberinde kalmayıp yeni kurulan Cumhuriyet'in idealist gençleri için de yol gösterici metin görevi üstlenmektedir. Gençlik, Hitabe'de ifade edildiği gibi “ *cumhuriyet rejiminin bekçisi*”, gerektiğinde düşmana karşı onu savunan *askeri ve kurtarıcısıdır*. Bu hatırlatma çerçevesinde 27 Mayıs Darbesi'ne ordunun yanında yer alarak destek veren *rejimin bekçisi* üniversite öğrencileri ile onları takip eden bir sonraki kuşağın kimlik algısının, politik söyleminin ve hatta ifade dilinin ayrıştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1968 Türkiye'si'ne geri döndüğümüzde hareketin kendi dönemi içerisinde olduğu kadar takip eden yıllar süresince devam eden önemi ile farklılığını görebilmekteyiz. Bu bağlamda toplumun dinamiklerini anlayabilmek için dönemin öne çıkan siyasi ve sosyo-kültürel olaylarını ilerleyen satırlarda anımsamak çalışmamız için yararlı olacaktır.

1968 yılında Türkiye⁸⁷'de Cevdet Sunay Cumhurbaşkanı, Süleyman Demirel de başbakan olarak görev yapıyordu. Ülkenin nüfusu 33 milyon 539 bin olup nüfusun %70'i bugünün aksine kasaba ve köylerde yaşıyordu. 1964 yılında kurulan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) 1968 yılında ilk deneme televizyon yayını gerçekleştirdi. 1967 yılında Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki

---

⁸⁷Mater, Nadire. *Sokak Güzeldir, 68'de Ne Oldu?* İstanbul: Metis, 2009, s.289-291

gerilimin artması ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki görüşmeler kesildi, Meclis müdahale kararı aldı, sınırlara birlikler yığıldı, ülkenin birçok yerinde “Kıbrıs Türktür Türk Kalacak” sloganlı mitingler yapıldı, ABD başkanı Lyndon Johnson’ın taraflar arasındaki aracılığı ile “savaş hali” kalksa da Türkiye 1968 yılına Kıbrıs sorunu ile girdi. 6. Filo 1967’de Dolmabahçe sularına demirlediğinde öğrenciler duruma tepkisiz kalmadılar ve gerçekleştirdikleri oturma eylemi ile denizcileri karaya çıkartmadılar. Ancak Temmuz 1968’deki 6. Filo’nun gelişi için yapılan protestolarda üniversite öğrencisi Vedat Demircioğlu’nun ölmesi 68 Hareketi’ne yön veren olaylardan oldu. 1968 yılında ülkede sadece sekiz üniversite bulunuyordu. Eğitim kurumlarında Milli Eğitim Bakanlığı’na kalkan ilk isyan bayrağı 1968’in ocak ayında üniversite öğrencilerinden değil Mersinli lise öğrencilerinden geldi. Mersin’de başlayan yönetmelik boykotu diğer illere ve nihayetinde üniversitelere sıçradı. Haziran ayına gelindiğinde boykot ve işgaller İstanbul, Ankara, Erzurum, Eskişehir ve İzmir’in 18 yüksek okul ve fakültesinde sürüyordu. Meclis yüksek eğitim kurumlarında devam eden işgal ve boykot sorununu gündemine almaya değer bulmuş olsa da işgal durumunun kabul edilemeyeceği düşüncesindeydi. Yaz aylarının gelmesi ve okulların tatile girmesiyle işgaller sonbahara kadar sona erse de yeni öğretim yılı ile taleplerinin hükümet tarafından yerine getirilmediğini gören üniversite öğrencileri işgal ve boykotlara 12 Mart Muhtırası⁸⁸’na kadar devam etti. “*Kitap, laboratuvar, harç*” gibi talepler üniversiteler arasındaki farklılıklara rağmen ortak bir zeminde savunulsa da “*yönetime katılma*” talebi bütün öğrencilerin uzlaştığı tek ortak talep olarak öne çıkıyordu. Yönetime katılma, yönetimde söz sahibi olma talebi özgürlükçü ve bir o kadar kendisine güvenen genç birey talebi olduğu kadar, önceki satırlarda değindiğimiz memleket meselelerinde söz sahibi olma arzusu taşıyan “*rejimin bekçisi gençlik*” ruhunun halen hissedildiğini göstermektedir.

---

⁸⁸12 Mart 1971

Yukarıda tarihsel dizimi ile kısaca değinmeye çalıştığımız 1968 yılı sona erdiğinde Türkiye’de işgal ve boykotların sona ermediğini aksine takip eden yıllarda 12 Mart 1971 askeri darbesine değin sokak hareketlerinin ve protestolarının çoğalarak ve gelişerek devam ettiğini biliyoruz. Önümüzdeki satırlarda ise altmışlı yıllar ile beraber gelen dönemin siyaset dilinin sokağa yansımalarının nasıl olduğunu örneklerle incelenecektir.

Altmışlı yıllar dünyanın farklı coğrafyalarında savaflara, askeri darbelere, suikastlere tanıklık ettiği gibi gelişen demokrasi, sosyal eşitlik ve adalet bilinciyle birlikte halkların sivil haklar, yurttaşlık hakları, kadın hakları, eşcinsel hakları, işçi hakları arayışına da tanıklık etti. Türkiye ise bu dönemde 1961 Anayasası ile beraber işçiye grev hakkı, işçi ve memura sendikalaşma hakkı gibi belli alanlarda bazı sosyal kazanımlar elde etmişti. Bu kazanımların toplum üzerindeki etkisi kalıplaşmış resmi ideolojik düşünce biçimlerinden sıyrılma çabası oluyordu. “*Köylüye Toprak Herkese İş*” sloganı ve başak dalı-çark logosu ile 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP), bunun ilk örneklerinden biri olarak ülkenin siyaset tarihinde olduğu kadar duvarlarda da yerini alıyordu. TİP’in “*Köylüye Toprak Herkese İş*” sloganlı afişlerinden bahsettiğimiz bu noktada 1950 seçimlerine Demokrat Parti’nin (DP)’nin “*Yeter Söz Milletindir*” afişini⁸⁹ hatırlamamızda büyük yarar var. Afiş “*dur*” işareti yapan büyük bir el figürüne yazılmış “*Yeter Söz Milletindir*” cümlesinden ibarettir. Ancak afişin basit dili ve çizgisine karşın toplumsal algıda yarattığı etkisi büyüktür. DP’nin zaferle çıktığı seçimlerde bu ilk politik afişin yarattığı güçlü etkinin halkın oy pusulasına da yansıdığı inkar edilemez. Bu bağlamda bir iletişim aracı olarak *duvar* yine mesajını iletmiş ve görevini yapmıştır.

Duvar o yıllarda spreyle boyanmış sloganlar yerine afişlerle donatılıyordu. Özellikle sol hareket içerisinde duvara yapııştırılacak veya asılacak afiş ile vereceği mesaj önemli yer tutuyordu.

⁸⁹Aysan, Yılmaz. *Afişe Çıkmak, 1963-1980: Solun Görsel Serüveni*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013

Günümüzün önemli sanatçıları arasında kabul edilen *Selçuk Demirel*, *Bülent Erkmek*, *Sadık Karamustafa* ve *Orhan Taylan* gibi isimler öğrencilik yıllarında çarpıcı afişlerin tasarımlarına imza atmışlardır. *Mehmet Sönmez*'in *Asker* mahlası ile imzalayıp çizdiği “*Toprak Köylünün Fabrika İşçisinin*⁹⁰” afişi, Hasan Barutçu'nun “*Bütün Halk Omuz Omuzda*” veya “*Bilimi Halkın Emrine Vereceğiz*⁹¹”, *Selçuk Demirel*'in “*Kahrolsun Faşizm ve Emperyalizm*⁹²” afişlerini örnek gösterebiliriz. Aynı şekilde duvarları kaplayan “*Yaşasın Devrim*⁹³” “*Yolumuz İşçi Sınıfının Yoludur*”, “*Grundig İşçisi Yenilmez*⁹⁴” afişleri bir dönemin toplumsal hafızasında yer etmiş sloganlardır.

Bu örneklerin ışığında görebildiğimiz gibi tüm bu slogan ve afişlerde kullanılan siyaset dili belli bir ideolojinin sesini yansıtmaktadır. Kullanılan dilin yönü önceden çizilmiş olup, doğru mesajı doğru hedefe ulaştırmak için tasarlanmış cümlelerden oluşmakta. Bu dilin oluşmasında dönemin sosyo-kültürel algısı ile siyasi konjonktürünün büyük etkisi olduğunu bilmekle beraber, yine kullanılan bu dilin belli bir ülkünün amacına ulaşmak için öğrenilmiş ve öğretilmiş bir dil olduğunu söylemek doğru olacaktır. Başlık için *1960'lı yıllar ve siyaset dili* demiştik. Ne var ki ifademiz yetersiz kalabilir. 1960'larda oluşan bir siyaset dilinden bahsediyor olsak da bilmekteyiz ki üzerinden on yıllar geçtiğinde dahi aynı ideolojiye sahip politik grupların dili, ideolojinin bakış açısı bir evrim yaşatacak düzeyde gelişmediği için aynı şekilde herhangi bir değişikliğe uğramadan devam ediyor.

---

⁹⁰Ibid s. 79

⁹¹Ibid s. 146-147

⁹²Ibid s. 198

⁹³Ibid s. 149

⁹⁴Ibid s. 362

C. “GELMEKTE OLAN” SİYASET DİLİ

Tezin bu bölümünde, önceki satırlarda detaylıca anlatılmaya çalışılan Gezi Hareketi'nin Türkiye siyasi tarihine geçmiş *sui generis* oluşumunu bu sefer de *duvarda bıraktığı* örneklerle incelenecektir.

Gezi süresince şehrin⁹⁵ sadece duvarları değil, çöp bidonları, dükkanların kapalı kepenkleri, otobüslerin dış cepheleri, otobüs durakları, kaldırımlar, sokakların asfalt yüzü daha önceki örnekleri ile karşılaştıramayacak özellikte bir siyaset dilini, bir başka deyişle *gelmekte olan siyaset dilini* duyurdu. Gerek basılı gerek sanal mecrada duvar yazılarının binlerce örneği ile karşı karşıyayız. Bu örneklerin hepsini incelemek mümkün olmadığı gibi, tezde savulan sava en uygun olduğu düşünülen örnekler sunulmaya çalışılacaktır. Duvar yazıları arasından seçilenlerden bazıları *argo* ifadeler içeriyor olsa da belli bir kişiye veya kuruma hakaret içerenler listenin dışında kalmıştır. Kimi sloganlar yarı Türkçe yarı İngilizce olarak yazılmış olup çalışmada bu ifadeleri daha önceki bölümlerde yapıldığı gibi önce Türkçeye çevirip ardından orijinal dilinde yer verilmeyecektir. Tam aksi bir yönde ilerleyip sloganların duvara yazılmış orijinal ifade dillerine hiç dokunmayıp gerekli açıklamalar dipnotlarda yapılmıştır. Aynı şekilde fotoğraflarda görülebileceği gibi duvar yazılarının bilinçli veya bilinçsizce yapılmış imla hataları düzeltilmemiş, kullanılan dil –hatalı da olsa- orijinal halinde bırakılmıştır.

---

⁹⁵Burada tekil olarak kullandığımız “şehir” ifadesi ile öncelikli olarak hatırlatmak istediğimiz İstanbul olup onun üzerinden hareketin yayıldığı Türkiye'nin tüm şehirleridir. Gezi Direnişi, Türkiye'nin birçok şehrinde yayılıp sokak gösterileri, protestolar düzenlenmesine sebep olsa da çatışmanın ve direnişin en yoğun olduğu şehir İstanbul idi. Sokak yazısı/graffiti olarak da en zengin örneklerin yine İstanbul'dan çıktığına inanıyoruz.

1) “GTA’da polis döven nesile sataştın!”

Gezi günlerinin zihinleri en çok meşgul eden ve hafızalara kazınan sloganlardan biri. Hareketin ilk günlerinde inşaat halindeki Atatürk Kültür Merkezi (AKM)’nin ön cephesini kaplayan siyah tahta perdenin üzerine yazılan bu slogan bir süre belli bir kesim tarafından anlaşılamadı. Anlamayan kesimin *Y Kuşağı*⁹⁶ ve bilgisayar oyunu oynamayan herkesi kapsadığı düşünüldüğünde ortaya ilginç bir tablo çıkmakta. Güvendiği bilgi ve deneyim ile Gezi’yi incelemeye, anlamaya ve yorumlamaya çalışan gazeteci, araştırmacı, akademisyen, sosyal bilimci, polis, politikacı ya da konu ile ilgilenen herkesin yanyana görüp de anlamadığı bu üç harf aslında popüler kültürde çok önemli bir yer tutan bir bilgisayar oyunu olan *Grand Theft Auto*⁹⁷, nun kısaltılması idi (GTA). Oyun, isminden de anlaşılacağı

⁹⁶Y Kuşağı, X Kuşağını takiben 1980’lerin başları ile 2000’lerin başları arasında doğmuş nesile verilen isim.

⁹⁷ Türkçesi “Büyük Araba Hırsızlığı” olan ve ilk olarak 1997 yılında piyasaya sürülmüş oyun bugün beşinci serisi ve özel basımları ile popüler kültürde önemli bir yere sahip olan oyun pazarının en çok satan ve oynanan oyunları arasında ilk sıralardadır.

<https://gigaom.com/2013/10/09/grand-theft-auto-v-shatters-seven-guinness-world-records/>

gibi araba hırsızlığı üzerine kurgulu olup bir soygun esnasında veya gündelik hayatta yaşanabilecek tüm olayların oyun içerisinde yapılabilmesine olanak sağlamakta. Bunun içinde araba çalmak dışında dondurma yemek, spor salonuna gitmek, aşk yaşamak gibi herkesin gündelik hayatında birebir yaşayabileceği olaylar olduğu gibi uyuşturucu kullanmak veya satışını yapmak, organize suç örgütü kurmak, adam öldürmek gibi yasadışı faaliyetler de bulunuyor. Oyunun temeli araba hırsızlığı gibi kanun dışı bir faaliyet üzerine kurgulandığı için kanunun temsilcisi olan polis gücü zaten karşı tarafı ya da başka bir ifade ile *düşman* simgeliyor. Her bilgisayar oyununda olduğu gibi oyuncuya puan kazandıran belli hamleler GTA’da mevcut. Ancak GTA’yi ilginç hatta cazip kılan bu hamlelerin çoğunlukla oyuncunun gerçek hayatta yapmayı düşünemeyeceği ve yahut hayata geçirmekte zorlanacağı eylemleri kapsıyor olması. Örneğin adam öldürmek veya polis öldürmek, *polis dövme* gibi. Kısaca anlattığımız oyundan duvardaki slogana geldiğimizde ise, sloganın çok ince bir zeka ile yazılmış olduğu ilgimizi çekiyor. İlk olarak popüler kültüre bir atıfta bulunarak genç kitleyi kendisine doğru çekip onun aidiyetini sağlıyor. Ardından toplumun geri kalanı için bir muamma olan *GTA* kısaltmasını kullanarak hem “*ben senin sandığın kadar boş değilim*” mesajını veriyor hem de tahakkümüne isyan ettiği yaşlı nesile karşı kendi alanının, kendi dünyasının sınırlarını çiziyor. Geldiğimiz bu noktada sloganı yazan kişinin aslında görülenden daha politik ve daha sert bir mesaj verdiğini söyleyebiliriz. Sloganın yazarı *GTA* kısaltmasını kullanarak kendi dünyasının sınırlarını açıkça belirlediği gibi karşısında duran yaşlı nesili tarifsiz bir *muğlakta* bırakıyor. O güne değin bilen, öğreten, yol gösteren, yeri geldiğinde gençliğe nutuk çeken yeri geldiğinde azarlayan bu deneyim ve bilgi sahibi nesil daha önce duymadığı bu iddialı slogan karşısında şaşkın, meraklı ama her şeyden öte cahil kalıyor. Bu bağlamda sanal dünyada elinde telefonu, bilgisayarını ile gerçeklikten kopuk vaziyette yaşadığı, entelektüel birikimi ve eğitiminin eksik olduğu tahmin edilen hatta bunun üzerinden dalga geçilip önceki nesillerce *stigmatize edilen* bir kuşak, bu slogan ile gerek duruşunu gerek ise Gezi süresince maruz kaldığı polis şiddeti kendi dünyasının dili ile duvara taşımış, *büyüklerine* mesajını çok ince bir zeka hamlesi ile vermiştir.

1) “Tayyip Winter Is Coming⁹⁸”

Gezi hareketi süresince şehrin duvarlarında rastladığımız “Tayyip Winter Is Coming” sloganına dair yazan kişinin içinde bulunduğu siyaseten şiddetli günlerini popüler kültür örneği üzerinden kurgulayarak yarattığı müthiş dikkat çekici bir slogan olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öncelikle “*Winter is coming*⁹⁹” cümlesini açıklamamız gerekirse, Amerikalı yazar George R.R. Martin’in “*A Game of Thrones*” isimli romanından esinlenerek 2011 yılında piyasaya sürülen ve bütün dünyada hayran kitlesi edinen “*Game of Thrones*” televizyon dizisinin popüler kültüre kattığı ve o tarihten itibaren en bilindik *mottolardan* biri haline dönüşen söz olduğunu söyleyebiliriz. Cümlenin hikayesini kısaca anlatmak gerekirse, masalsi öğeler içeren romanın geçtiği dünyada mevsimler farklı bir döngüye sahip olduğu için uzun yıllar boyunca sürmektedir. Bu dünyanın zorlayıcı iklim ve coğrafya şartlarına sahip kuzey bölgesinde bulunan Stark Krallığı’nın *mottosu* ise “*Winter is coming*”dir. Sebebi ise Stark Krallığı’nın yıllar süren kış mevsiminin zor yaşam şartları ile tehlikeli etkilerini coğrafi konumları gereği en iyi bilmeleri ve dünya yaz mevsimini yaşasa da hep kendilerine kış mevsimin yine geleceğini, tedbirli ve dikkatli olmak gerektiğini “Kış Geliyor” cümlesi ile kendilerine hatırlatmalarındır. Açıklamamızın ardından Gezi boyunca duvarda karşımıza çıkan “*Tayyip Winter Is Coming*” sloganı ise *Game of Thrones* ile doğrudan ilintilidir. Diziyi izlemiş veya kitabı okumuş kişi, isyan bayrağını gösterdiği sembol haline gelmiş isime “*yaz mevsiminin tatlı ve keyifli günlerinin bir gün mutlaka biteceğini ve kış mevsiminin karanlık ve zor geçen uzun gecelerinin geri geleceğini*” bir popüler kültür metaforu ile anlatmaya çalışmıştır.

⁹⁸ Yazmakta olduğumuz bölüm için çalışma yöntemimizi açıklarken kişilere veya kurumlara hakaret içeren sloganların çalışmamızda yer almayacağını belirtmiştik. Aynı şekilde bu sloganda (Tayyip Kış Geliyor) ismi geçen kişiye yönelik herhangi bir hakaret bulunmadığı gibi sloganın kendisinin popüler kültür açısından çok renkli ve dikkat çekici bir örnek olduğuna inandığımız için listemizde yer almaktadır.

⁹⁹“Kış geliyor”.

2) “Huzur İsyanda”

Türkiye’de 1990’lı yıllarla beraber gelişen siyasal İslam hareketi kendini gündelik hayatın detaylarında da göstermekteydi. Bunların hafızalara kazınan örneklerinden bir tanesi de “*Huzur İslam’da*” sloganlı etiketlerdi. Daha çok arabaların arka camlarında yer alan bu etiketler bir aidiyet özellikle de din eksneli bir aidiyet duygusunu temsil etmekle beraber incelediğimiz ilk sokak yazısında da belirttiğimiz gibi bireyin kendi dünyasına ait sınırlarını belirleyen bir araç olduğunu söyleyebiliriz. *Huzur İslam’da* sloganı dini kimliğin açık bir ifadesi olduğu gibi bu kimlik ile şekillenen dünya görüşüne de bir çağrı olarak görevini yapmaktadır.

2013 yazında Gezi süresince duvarlarda en sık rastladığımız sloganlardan olan “*Huzur İsyanda*” sloganı ise, aradan geçen zaman zarfında hem dilin, hem de sloganın öznesini oluşturan *huzur* kavramının ne denli değiştiğini bizlere

göstermektedir.

3) “Rabb’ime Sordum #Direngezi Dedi”

Örneği verdiğimiz bu slogan aslında daha önce Türkiye siyaseti aktörlerince kullanılmış bir cümle üzerinden yorumlanarak duvardaki yerini almıştır. 2009 yılında dönemin Maliye Bakanı Kemal Unakıtan’ın kalp ameliyatı için A.B.D.’nin Cleveland şehrini tercih etme sebebini eşi “*Rabb’ime sordum Cleveland dedi*¹⁰⁰” cümlesi ile açıklamıştı. Bizim incelediğimiz “*Rabb’ime Sordum #direngezi Dedi*” sloganı ise 2009 yılında sarf edilmiş bir cümleye dayanarak yepyeni bir ifade ile hafızalara kazınmıştır. Bu ve önceki örneklerde politik hayata ve onun siyaset aktörlerine karşı duyarsızlık ve kayıtsızlık içerisinde oldukları için eleştirilen genç kuşak temsilcilerinin çok ince bir mizah anlayışı ile aslında gündemi takip ettiklerini ve gündemden besledikleri bilgilerini uygun olduğu yerde ortaya çıkardıklarını gözlemliyoruz.

¹⁰⁰ “Rabbime Sordum.” Gazete Vatan.

<http://www.gazetevatan.com/rabbime-sordum-226486-siyaset/>

son giriş tarihi:13.06.2015

4) “*Erkek Devlet Yıkacağız Elbef*”

Gezi’yi ilk adımda değerlendiğimizde toplumun iktidar tarafından kurgulanmak istenen tahakküme karşı gerçekleştirdiği bir direniş olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Ne var ki değerlendirme bu haliyle eksik kalacaktır. Biz ilerleyen satırlarda Bülent Somay’ın yorumundan¹⁰¹ devralarak bu eksikliği gidermeye uğraşacağız. Gezi, öncelikle sadece tahakküme karşı değil aynı zamanda *eril tahakküme* karşı bir başkaldırı idi. Kendisini Doğu kültürünün geleneksel baba figürünü yansıtan *baskıcı karakteri* ve *uzaktan sevenyüzü* ile özdeşleştirmeyi tercih eden iktidara karşı çocuklarının isyanı idi. Ancak bu sefer isyan *baskıcı babanın* sadece oğullarından değil, kızlarından da gelmişti. Kızları etek boyuna, kalacağı öğrenci yurtlarına, yapacağı çocuk sayısına, sahip olduğu kürtaj hakkına, meslek seçimine karışan *iktidar babalarına* Gezi ile isyan ediyorlardı.

¹⁰¹Oskay, Çınar. “*Baba, Oğullarının Başkaldıracağına İnanmaz, Kışkırtıldıklarını Sanır*”. Hürriyet, 7 Temmuz 2013, Hürriyet Pazar. 12.06.2015
<http://www.hurriyet.com.tr/pazar/23670598.asp>
 Siteye son giriş tarihi: 15.06.2015

Gezi olayları süresince en çok dikkatimizi çeken unsurlardan bir tanesi kadınların hareket içerisindeki aktif ve aktivist rolleri idi. Kadınlar gerek birey olarak, gerekse gruplar halinde hareketin içerisinde önemli rol aldıkları gibi hareketin şekillenmesini de sağlıyorlardı. Kadınların varlığı ama özellikle de feminist kadınların varlığı Gezi'nin gelmekte olan yeni siyaset dilinin kurgulanmasında büyük fark yarattı. Direnişin ilk günlerinde cinsiyetçi küfürler ve militarist coşku içeren söylemlere tanıklık etse de feminist grupların “*küfürle değil inatla diren*” söylemi neticesinde kullanılan dil ve atılan sloganlar değişti.

Bir önceki bölümü 68 Hareketi'ne katılmış bir üniversite öğrencisinin tanıklığı ile açmış ve o zamanın gençlik hareketlerindeki kadın-erkek mevzusu hakkında fikir sahibi olmuşuk¹⁰². 68'in üzerinden kırk beş yıl geçip de Gezi yaşandığında görmekteyiz ki kadınlar artık sadece direniş anında takviye güç olarak değil ama fikirlerin kurgulandığı, sloganların şekillendiği, duvar yazılarının yazıldığı kısacası hareketinin tarihe geçtiği anlarda da varlıklarını ortaya koymaktadırlar. Bu duvar yazısı da bize bu gözlemimizin bir örneği niteliğinde karşımıza çıkmaktadır.

---

¹⁰²Mater, Nadire. “*Jülide Aral: Biz İlişkilerimizi Cinsiyetsiz Yaşadık. Üzerimizde Harekete Zarar Gelmecin Baskısı Vardı.*” Sokak Güzeldir, 68'de Ne oldu?, 115-125. 3. Baskı. İstanbul: Metis, 2009

5) “Kahrolsun Bağzı Şeyler”

“Kahrolsun Bağzı Şeyler” sloganı Gezi günlerinden akıllarda en çok kalan, üzerinde en çok tartışılan ve doğru anlaşıldığı takdirde hareketin politik tavrını en doğru yansıtan slogan olarak kabul edilebilir. İlk kelimesinden başlayarak inceleyeceğimiz bu slogan önceki bölümlerde bahsettiğimiz “Kahrolsun Faşizm” gibi bilindik, daha önce defalarca duyulmuş bir siyasal slogan girişi ile dikkat çekiyor. “Kahrolsun”. Bir memnuniyetsizlik, isyan ifadesi *Kahrolsun* kelimesinin ardından “Bağzı” sıfatı ve “şeyler” kelimesi geliyor. Sloganın aykırılığı, dikkat

çekici unsuru ve bize üzerinde konuştuğumuz nesil hakkında fikir veren noktası da işte bu *bağzı* kelimesi oluyor. Slogan ilk bakışta *bazı* yazılması gereken kelimenin *bağzı* yazılarak Türkçe dilbilgisi kurallarınca yapılabilecek en büyük imla yanlışlığı olarak kabul edilse de bu sözde yanlış ifade aslında altını ısrarla çizmeye çalıştığımız o farklı duruşun, isyanın göstergesi oluyor. “Kahrolsun Bağzı Şeyler” sloganındaki doğru yazılışı *bazı* olan kelimenin *bağzı* olarak yazılmasının, *her şeyde olduğu gibi dilbilgisinden bihaber olan* bir neslin beceriksizlik ve cehalet ile kelimeyi okunduğu gibi “ğ” vurgusu yazmadığını, aksine bunun bilinçlice yapılmış bir hareket olduğunu görüyoruz. Arkasında gelen *şeyler* kelimesi ise zaten bu teşhisimizin kesinliği doğrular vaziyette yer alıyor. Sloganın sahibi “*Kahrolsun Faşizm*”, “*Kahrolsun Laiklik*” veya “*Kahrolsun İslam*” gibi alışageldik, tekdüze ve aidiyeti sadece tek bir kesim tarafından sahiplenilecek bir toplumsal isyan ifadesi kullanmak yerine, “*bağzı şeyler*” deyip hareketin doğmuş olduğu *eşikte* birbirinden ne kadar farklı bileşeni kapsadığını ve gücünü bu farklı bileşenlerden aldığını gösteriyor. Aynı şekilde göstermek istediği bir başka nokta ise yine tahakküme duyduğu isyan oluyor. Ne var ki burada isyanın hedefindeki tahakküm sadece iktidarın tahakkümü olmayıp, üzerinde hissettiği düzenin yani sistemin tahakkümü oluyor. Bunu da üzerinde titizlikle durulan konuları temsil eden *imla kuralları, uyulması gereken genel kurallar, toplumsal kurallar, adab-ı muaşeret kuralları* gibi gündelik hayatta birey üzerine onu ehliileştirmek için kurgulanmış onlarca kuralın üzerini – bilinçlice- çizerek yapıyor.

4. SONUÇ

Umudun Resmi, Umudun Dili

Pablo Picasso 1937 yılında meşhur *Guernica* tablosunu bitirir ve bütün dünyanın ilgisini sürmekte olan İspanya İç Savaşı'na ve bombalan küçük Bask şehri Guernica'ya çeker. Tablo devasa boyutlardır ve üzerindeki sembollerle Franco yanlısı milliyetçi İspanyol kuvvetlere hizmet eden Alman ve İtalyan savaş uçaklarının tahribatı anlatır. Bombardımanın tahribatı sadece bombalanan binalar, evler veya masum insanlar değildir. *Guernica*'da bombalananlar *hayaller*, *yaşamlar* ve *insan ruhudur*.

Çalışmamızın sonuç bölümüne gelip önceki bölümlerde yazdıklarımızı okuduğumuzda ilk olarak gördüğümüz kapsamlı bir Türkiye resmi oluyor. Bu Türkiye tablosu özellikle ülkenin yakın tarihini belli bir problematik üzerinden incelemeye çalıştığımızda karşımıza çıkıyor. *Karanlık, kanlı, asker üniformalı, sınırları çizili, özgürlükleri kısıtlı, ölüm ve kayıpların hafızalarda sabitlendiği, insanların sadece bedenlerinin değil ruhlarının da kapatıldığı* bir ülke tablosu ile karşılaşıyoruz. Bununla beraber *Guernica* tablosunda gördüğümüz ampul, güneş ışığını temsil ettiği gibi aynı zamanda umudu da sembolize etmekte. Aynen bizim karşımıza çıkan Türkiye tablosunda Gezi Hareketi'nin gelecek günlerin umudunu sembolize etmesi gibi.

Tez süresince Türkiye toplumunun barındırdığı dinamiklerin tarihsel kurgular karşısındaki değişim ve gelişimini gözlemlene fırsatımız oldu. Aynı şekilde Devlet'in yani Otorite'nin tüm bu sosyolojik, tarihsel, psikolojik, ideolojik unsurlar karşısında sergilediği duruşun da çalışmamızda önemli yer kapsadığını söylemeliyiz. Tüm bu çalışmalarımız asıl parmak basmak istediğimiz “sokak dili” başlığını genişletmemize ve onu toplum içerisinde yaşayan, toplum ile şekillenen bir sosyal olgu olarak kabul edip bu yönde ilerlenmesine sebebiyet verdi. Bu bağlamda tez salt “değişen sokak dili, duvar dili veya siyaset dili” savı üzerinde çalışma ile yetinmeyip onun Gezi ile yaşadığı değişimin temellerini incelemeyi denedi. Değişen sokak dilini anlayabilmek için Gezi’de oluşmuş olan ruhun ve cemaatin nasıl oluştuğunu incelemek, anlayabilmek öncelikli hale geldi.

Bu sebeple çalışma, gerçekleştiği günden itibaren gerek ülke gündeminde yarattığı politik etki, gerek sosyal bilimci araştırmacıların gösterdiği yoğun *akademik* ilgi neticesinde varlığının sesini halen toplumda duyurmaya devam etmekte olan Gezi Hareketi üzerine kurgulanmıştır. Hareketin gerçekleştiği 2013 yaz mevsiminden bugüne değin Gezi üzerine onlarca kitap, yüzlerce makale yazıldı, hakkında sayısız konferans düzenlendi. Ne var ki bu değerli çalışmaların birçoğu Gezi’yi anlamakta ve anlatmakta yetersiz kaldı. Geleneksel sosyal bilimci düşünce yapısı ile şekillenen gözlem ve okumalar Gezi’nin çözümlenmesinde *eksik kaldı*. Bu, altını özellikle çizmek istediğimiz bir ifade. Yapılan çalışmaları yanlış olarak nitelendirmediğimizi ne var ki *eksik* bulduğumuzu söylemek isteriz. Gezi üzerine yazılmış (ve yazılmaya devam eden) geniş bibliyografya içerisinde ancak kısıtlı sayıda örneğini okuyabildiğimiz bu parlak çalışmalar başarılı içeriklerine rağmen Gezi olgusunun altını tam olarak doldurmuyor, toplum bireylerinin olduğu gibi bizim de sorduğumuz “bu direniş *NASIL oldu?*” sorusunun cevabı ise çalışmaların neticesinde tam olarak yanıtlanamıyordu. Bu bağlamda sosyoloji temelli kurgusu üzerine felsefi bakış açısını getirerek Gezi’yi irdelemeye çalışan bu çalışmanın ilerlediği yol itibarıyla benzer örneklerinden ayrılarak bir farklılık yarattığına ve “nasıl” sorusuna vereceği cevabın bu doğrultuda olacağına inanmaktayız.

Bununla beraber mutlaka belirtmeliyiz ki bu düşünce yapısını oluşturabilmek ancak doğru yönlendirilme neticesinde gerçekleşti. Doğru bir yol gösteren tarafından çağdaş felsefeciler Jean-Luc Nancy ve Giorgio Agamben okumaları¹⁰³na yönlendirilmek önceki satırlarda bahsedilen farklılığın çizilmesini sağladı.

Artık sonuç bölümüne geldiğimiz tezde vardığımız nokta, ulaştığımız sonuç rahatlıkla ifade edilebilir. Bunu, sondan başa doğru giderek yapmayı deneyeceğiz.

Geldiğimiz bu noktada çok iyi bilmekteyiz ki Guernica’da doğan güneşin aydınlığı, neredeyse yarım yüzyılı karanlık, militarist ve tahakküm yüklü bir havayı soluyan Türkiye’de de doğdu ve umut artık inanarak telaffuz edebildiğimiz bir duygu oldu. *Eşik* ve *eşiğin esrimesi* bizlere daha önce hiç yaşamadığımız bir deneyim yaşattı. Bakıp da görmediğimiz insanlarla tanışıp, bilip de gitmediğimiz mahallelere uğradık. Elimizi bizden olmayan *öteki* için taşın altına koyduk. Kurgulamadan, örgütlenmeden oluşturduğumuz *cemaate* hiyerarşiyi, sıfatları, ünvanları sokmadan tahakküme karşı direnmeyi öğrendik.

Bugün *eşiğin esrimesi* sona ermiş ve *cemaatin aktörleri* kendi hayatlarına, dünyalarına geri dönmüş olsa dahi Gezi’nin bireyler ve toplum üzerinde yarattığı umut duygusu halen devam ediyor. Umut ile beraber elimizde ondan belki de daha önemli, daha kıymetli bir sonuç bulunmakta; “eşiğin esrimesinin yaşanma ihtimali”. Yakın veya uzak gelecekte bir daha asla gerçekleşmeyecek bir ihtimal olarak gözükse bile, bu ihtimalin varlığı dahi bizleri yani *eşikte oluşan cemaatin* üyelerini daha güçlü, daha bilinçli kılıyor, uzaktan da olsa *öteki* ile ilişkimizi canlı kılıyor.

---

¹⁰³ Agamben, Giorgio. *Gelmekte Olan Ortaklık*. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2012
Nancy, Jean-Luc. *La Communauté Désœuvrée*. Paris: Christian Bourgeois Editeur, Collection “Détroits”, Edition Revue et Augmentée, 2004

KAYNAKÇA

Agamben, Giorgio. *Gelmekte Olan Ortaklık*. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2012

Aral, Fahri. "68'in İdeolojik Mirası", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeler Ansiklopedisi*, Cilt 7(1960-1980), s. 2108-2109. İstanbul: İletişim Yayınları.

Amargi 3 Aylık Feminist Dergi. Güz 2013 Sayı 30

Arendt, Hannah. *Kötülüğün Sıradanlığı, Adolf Eichmann Kudüs'te*. İstanbul: Metis Yayınları, 2009

Aysan, Yılmaz. *Afişe Çıkmak, 1963-1980: Solun Görsel Serüveni*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013

Bilgin, Candan & Yarış, İbrahim. *İstanbul'un Yüzleri, İstanbul'un 100 Köyü*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2011

Çoban, Funda. *Sokak Siyaseti, Siyasalın Gündelik Kuruluşu Bağlamında Bir inceleme*. İstanbul: Metis Yayınları, 2015

Dirençizgiroman. *Gezi Direnişinden Çizgiler*. Editör: Can Yalçınkaya. İstanbul: Esen Kitap, 2014

Direnşi Düşünmek, 2013 TAKSİM Gezi Olayları. Editörler: Volkan Çelebi, Ahmet Soysal. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2013

Durkheim, Emile. *Les Regles de la Méthode Sociologique*, (1895). Paris: PUF, 1986

Felisbret, DEAL CIA ,Eric & Felisbret, SPAR ONE, Luke. *Graffiti New York*. New York: Abrams, 2009.

Foucault, Michel. *Naissance de la biopolitique: Cours au college de France (1978-1979)*. Paris: Seuil, Collection Haute Etudes. 2004

Foucault, Michel *Sécurité, territoire, population: Cours au college de France (1977-1978)*. Paris: Seuil, Collection Haute Etudes. 2004

Gezi Direniş, Fotoğraf Notları. Düzenleyen: Belgesel Fotoğraf Topluluğu, Taksim'den Elini Çek-Fotoğrafçı İnisyatifi. İstanbul: Galata Fotoğrafhanesi, 2014

Goffman, Erving. *Stigmaté Les Usages Sociaux des Handicaps*. Paris: Les Editions de Minuit, Collection "Le Sens Commun", 1975

Gürbilek, Nurdan. *Sessizin Payı*. İstanbul: Metis Yayınları, 2015

Karaveli, Orhan. *Sakallı Celal*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2010

Mater, Nadire. *Sokak Güzeldir, 68'de Ne Oldu?* İstanbul: Metis Yayınları, 2009

Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol. Cilt 8. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

Nancy, Jean-Luc. *La Communauté Désœuvrée*. Paris: Christian Bourgeois Editeur, Collection "Détroits", Edition Revue et Augmentée, 2004

Özbank, Murat. *Gezi Ruhu ve Politik Teori*. İstanbul: Kolektif Kitap, 2013

Recaizade, Mahmut Ekrem. *Araba Sevdası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi

ROLL Dergisi. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Aralık 1999, Sayı 37

Sıkıyorsa Gel. #direnkalbim. Seni Paylaşıyorum. Küratörler: Bedri Baykam, Denizhan  zer. İstanbul: Piramid Sanat, 2014

Tuğal, Cihan. Pasif Devrim, İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi. İstanbul: KoÇ Üniversitesi Yayınları, 2009

Türk, Bahadır H. Muktedir. Türk Sağ GeleneĐi ve Recep Tayyip Erdoğan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014